

MATERIAŁY

KRZYSZTOF GAWLIKOWSKI

HISTORIA KOMUNISTYCZNEJ PARTII CHIN
OKRES FORMOWANIA I ROZWOJU. 1917—1927

CHRONOLOGIA WAŻNIEJSZYCH WYDARZEŃ

Część II*

1925

Styczeń. W Szanghaju zwołano IV Zjazd KPCh. Uczestniczyło w nim 20 delegatów, reprezentujących 980 członków. Poważną rolę w jego przygotowaniu odegrał Wojtyński. Komintern postawił Zjazdowi jako centralną kwestię do dyskusji — przejście od propagandy w niewielkich kółkach do agitacji w fabrykach i organizacji mas. Problem stosunku KPCh i Kuomintannu celowo odsunięto na dalszy plan.

Zjazd po raz pierwszy zadeklarował, iż hegemonem w rewolucji chińskiej będzie proletariat (choć na razie nie odgrywał on większej roli politycznej). Wszystkie postanowienia praktyczne były dostosowane do tego założenia. Do sił rewolucyjnych Zjazd zaliczył klasę robotniczą, chłopstwo, miejską burżuazję drobną i średnią, do sił kontrrewolucji — imperialistów, militarystów, wielką burżuazję kompradorską i przemysłową, wielkich obszarników. Choć dopuszczano udział w rewolucji burżuazji średniej, dość wyraźnie w uchwałach Zjazdu zaostrzano stanowisko wobec burżuazji (co w ówczesnych warunkach chińskich nie było słuszne). W wystąpieniach Czhen Tu-siu przed zjazdem, a także w wystąpieniach całego ówczesnego kierownictwa KPCh po zjeździe (Czhen Tu-siu, C'haj He-sen, Phenn Szu-czy, C'hü C'hiu-po) często negowano rewolucyjność burżuazji wprost lub pośrednio, przez pomijanie jej w wyliczaniu sił rewolucyjnych.

Zjazd potwierdził celowość dalszej współpracy z Kuomintannem, lecz wprowadził istotne modyfikacje do poprzedniego stanowiska. Z jednej strony zaostrzał negatywizm do burżuazji, a w konsekwencji także do Kuomintannu. Z drugiej strony postanawiano, że komuniści, robotnicy i sympatycy partii nie powinni wstępować do Kuomintannu, poza wypadkami, gdy jest to wyraźnie potrzebne. Było to wyraźnym odstępstwem od dotychczasowej formuły „współpracy wewnątrzpartyjnej” w kierunku formuły Czhen Tu-siu — „współpracy zewnątrzpartyjnej”. Choć potępiono błędy prawicowe i lewackie we współpracy z Kuomintannem, na zjeździe dość wyraźnie umocniły się nastroje lewackie.

Zjazd w rezolucji o ruchu chłopskim wezwał do organizacji powszechnej związków chłopskich na wsi i tworzenia przez nie uzbrojonych wiejskich oddziałów samoobrony. Zjazd przyjął też rezolucję o ruchu młodzieżowym, kobiecym i zwią-

* Chronologia wydarzeń za lata 1917 - 1924 ukazała się w zeszycie 3 1972.

kowym oraz manifest. Wprowadzono zmiany do statutu dla dokonania zwrotu „ku masom” — postanowiono, że kółko komunistyczne może liczyć 3 osoby (zamiast 5 jak dotychczas).

Wybrano nowy Komitet Centralny. Sekretarzem generalnym ponownie wybrano Czhen Tu-siu.

Uchwały zjazdu były wówczas uznawane za słuszne przez pracowników Kominternu zajmujących się Chinami — Wojtyńskiego i Borodina.

Po zjeździe, w związku z chorobą Sun Jat-sena i uaktywnieniem w Kuomintannie prawicowców, stanowisko KPCh oraz Kominternu wobec niej uległo dalszemu zaostrzeniu. W sposób jaskrawy przeceniano wpływy i znaczenie sił lewicy, sądzono, że prawica nie będzie nawet w stanie stawić zorganizowanego oporu. Przedstawiciele Kominternu uważali dokonanie rozłamu w Kuomintannie i uwolnienie go od prawicowców za nieuchronne, a nawet pożądane. Zwracano również uwagę działaczy KPCh na konieczność przygotowania się do opuszczenia Kuomintanu, do przejścia do współpracy zewnątrzpartyjnej.

1 lutego. W Pekinie rozpoczęła się „konferencja sanacyjna”. Nie dała ona jednak istotnych rezultatów. Kuomintann odmówił uczestnictwa w niej.

się ruch za zwołaniem Zgromadzenia Narodowego, w którym aktywnie uczestniczyła

1 marca rozpoczął się w Pekinie zjazd przedstawicieli „Komitetów działających na rzecz zwołania Zgromadzenia Narodowego”. KPCh organizowała je wszędzie wciągając do nich reprezentantów lokalnych organizacji, robotników, chłopów, inteligencji, burżuazji drobnej i średniej. Ten legalny masowy ruch, traktowany jako alternatywa wobec zdobycia władzy drogą powstania zbrojnego, miał w zamierzeniu ustanowić nowe demokratyczne organy władzy w terenie i obalić władzę militarystów. Akcja nie zdobyła jednak poparcia społecznego.

Rząd kantoński rozpoczął I wyprawę wschodnią przeciwko wojskom Czhen C’hiunn-minna, zajmującym wschodnią część Kuangtungu. Wyprawa zakończyła się pełnym sukcesem. Niebezpieczeństwo stale grożące Kantonowi zostało zlikwidowane. Był to początek wojskowych sukcesów rządu kantońskiego. W wyprawie odegrały wielką rolę pułki Huann-phu, zorganizowane i wyszkolone przez doradców radzieckich i dowodzone przez Czang Kaj-szeka. Zaczęła powstawać legenda Huann-phu i aureola „wodza” wokół Czanga.

12 marca. W Pekinie zmarł Sun Jat-sen. Przed śmiercią podpisał tekst antyimperialistycznego testamentu politycznego oraz „List do Związku Radzieckiego”. Pisał w nim m.in.: „Przyjdzie czas, gdy Związek Radziecki jako najlepszy przyjaciel i sojusznik będzie witał potężne i wolne Chiny, gdy w wielkiej bitwie o wolność uciśnionych narodów świata obydwaj kraje ręką w rękę będą szły naprzód i osiągną zwycięstwo”. Śmierć Suna zaostrzyła gwałtownie wewnętrzną walkę w Kuomintannie.

21 marzec. Rząd Radziecki podjął decyzję o udzieleniu pomocy wojskowej i wysłaniu doradców do Armii Narodowych Fenn Jü-sianna, kontrolujących niektóre prowincje północne. Było to odpowiedzią na ich prośby zgłoszone w styczniu i lutym.

Pomoc radziecka dla tych armii pośrednio umacniała pozycję rządu kantońskiego, sprzyjała rozwojowi ruchu narodowowyzwoleńczego w Chinach.

21 marca — 6 kwietnia. V Rozszerzone Plenum Komitetu Wykonawczego Kominternu omawiało problemy bolszewizacji partii wiążąc z tym uaktywnienie ruchu. Jako podstawowy cel aktualnej pracy stawiano utworzenie takich organizacji proletariackich, które będą w stanie „przygotować i organizować rewolucję proletariacką przy wszelkich warunkach”. Plenum podtrzymało linię tworzenia szerokiego frontu w krajach rozwiniętych i kolonialnych. W tym duchu dano dyrektywy dla

komunistów Indii, Indonezji, Egiptu. W kwestii chińskiej rezolucji nie przyjęto, choć omawiano sytuację tam istniejącą.

Komintern uznał za przedwczesne rzucanie hasła hegemonii proletariatu w ruchu wyzwoleńczym w krajach kolonialnych nawet „najbardziej rozwiniętych” (tj. Chinach i Indiach). Wysłunięto natomiast hasło tworzenia tam partii „ludowo-rewolucyjnych”, „ludowych”, „robotniczo-chłopskich”, w których działaliby komuniści, zachowując własną samodzielność organizacyjną.

Ogólnie dyrektywy plenum były więc utrzymane w duchu II i IV Kongresu, chociaż wystąpiły już pewne elementy przesunięcia „w lewo” (hasło partii „robotniczo-chłopskich”). Przed i po plenum w prasie kominternowskiej ukazywały się jednakże artykuły znanych działaczy, podważające częściowo tę linię w stosunku do Chin i negujące rewolucyjność całej burżuazji.

13 *kwiecień*. Wołyński opublikował w „Międzynarodowce Komunistycznej” artykuł, w którym podsumował niejako swoje poprzednie wystąpienia, formułując kilka fundamentalnych tez: odrzucił on koncepcję „czystej dyktatury proletariatu” twierdząc, że w Indiach i Chinach przyjmie ona postać „pośrednią”; „KPCh będąc partią proletariatu przemysłowego będzie realizować hegemonię proletariatu nie bezpośrednio[...] lecz poprzez partię narodoworewolucyjną, opierającą się na masach miejskiej i wiejskiej drobnej burżuazji i rewolucyjnej inteligencji”. Ogólny schemat rozwoju rewolucji chińskiej przedstawiał się następująco: burżuazja chińska występuje z Kuomintannu tworząc partię burżuazyjną, Kuomintann staje się drobnoburżuazyjną partią „ludowo-demokratyczną”, proletariát chiński reprezentowany przez KPCh realizuje przez Kuomintann pośrednią dyktaturę proletariatu.

Kwiecień. Standard Oil Asiatic Petroleum Company ogłosił bojkot Kantonu i prowincji Kuangtung. Związek Radziecki w odpowiedzi na rozpaczliwe prośby rządu kantońskiego rozpoczął trudne technicznie i nieopłacalne ekonomicznie dostawy paliw. Pozwoliło to utrzymać równowagę gospodarczą w rejonach kontrolowanych przez rząd kantoński (dostawy paliw zostały podjęte przez firmy kapitalistyczne dopiero w marcu 1926 r.). W okresie tym rozpoczął się rozwijać także handel Kantonu z ZSRR innymi towarami.

1 *maj*. W Kantonie otwarto II ogólnochiński Kongres Związków Zawodowych. Było na nim reprezentowanych 165 związków, liczących 540 tys. robotników. W otwarciu wzięł udział rząd w pełnym składzie, w pracach Kongresu aktywnie uczestniczył Kuomintann. Przyjęto na Kongresie linię przekształcania walki ekonomicznej w polityczną. W rezolucji mówiono m. in.: „ruch narodoworewolucyjny w Chinach bez uczestnictwa proletariatu, który powinien zająć pozycję kierowniczą i poprowadzić za sobą szerokie masy chłopstwa — nie zdoła zwyciężyć”.

Równocześnie w Kantonie otwarto I Zjazd delegatów chłopskich prowincji Kuangtung. Zwołanie jego było rezultatem szybkiego rozwoju ruchu chłopskiego, który zaczął przechodzić do ofensywy, niekiedy nawet do wystąpień zbrojnych. W rozwoju jego wielką rolę odegrał Ośrodek Szkolenia Ruchu Chłopskiego, kierowany przez Phen Paja (Peng Bai), otwarty nieco wcześniej, w lipcu 1924 r. Kolejne grupy kursantów — organizatorów ruchu kształcono w duchu rewolucyjnym. Wykładało tam wielu komunistów, m. in. Lin Po-é'hü i Mao Tse-tung.

1 *maj*. W auli uniwersytetu kantońskiego odbyło się uroczyste posiedzenie obu zjazdów z udziałem przedstawicieli rewolucyjnych studentów i Związków Młodych Wojskowych. Przyjęto rezolucję o sojuszu robotników, chłopów i żołnierzy.

Zjazd chłopski przyjął linię rozwoju ruchu chłopskiego jako samodzielnego ruchu niezależnego od rządu, mobilizacji wszystkich sił do walki. Postanowiono organizować wszędzie własne oddziały zbrojne. Zjazd chłopski przyjął decyzję

o wstąpieniu do Międzynarodówki Chłopskiej, a związków zawodowych — do Pro-finternu.

Maj. W Moskwie w dniach 9 i 18 maja Stalin, działacz Kominternu i RKP(b), wystąpił z tezami rewidującymi postanowienia II i IV Kongresu. „W krajach typu Egipt i Chiny, gdzie burżuazja narodowa już rozdzieliła się na grupę ugodową i rewolucyjną[...] komuniści już nie mogą stawiać sobie za cel utworzenie zjednoczonego frontu narodowego przeciwko imperializmowi. Komuniści w takich krajach powinni przejść od polityki zjednoczonego frontu narodowego do polityki rewolucyjnego bloku robotników i drobnej burżuazji”. Ów blok w jego interpretacji przyjmował formę partii będącej formą sojuszu dwu sił — KPCh i partii rewolucyjnej drobnej burżuazji.

Tezy Wojtyńskiego uzyskały w ten sposób oficjalną akceptację. Uznano, że burżuazja chińska już przeszła do obozu reakcji i celowe jest zerwanie sojuszu z nią. Teza ta została formalnie zaakceptowana dopiero dużo później i w innej już sytuacji przez VI rozszerzone plenum Komitetu Wykonawczego Kominternu (marzec 1926), a ostatecznie w 1928 roku na VI Kongresie Kominternu. Rozwój sytuacji w Chinach powstrzymał jednak początkowo realizację koncepcji Stalina.

Na III Plenum CKW Kuomintannu prawica przypuściła atak na dotychczasową politykę sojuszu z KPCh. Żądano uznania za podstawową zasadę Kuomintannu współpracy klas, potępiono zaś walkę klas. Plenum utrzymało uczestnictwo komunistów w Kuomintannie, odrzucając tę „podstawową zasadę”. Jednocześnie Plenum uznało pośrednio Kuomintann za jedynego przedstawiciela rewolucyjnego ludu chińskiego, co podważało pozycję KPCh. Po plenum wznowiono starania o uznanie Kuomintannu sekcją Kominternu.

Na czoło jako ideolog prawego skrzydła wysunął się wówczas Taj Ci-thao (Dai Ji-tao), rzecznik nacjonalizmu zwalczający teorię walki klas i postulujący zerwanie z KPCh.

30 maj. Policja międzynarodowego *Settlement* w Szanghaju otworzyła ogień do manifestacji studenckiej i robotniczej. 11 osób zabito, a kilkadziesiąt raniono. Zaczęto przeprowadzać masowe aresztowania.

Manifestacje zostały zainicjowane przez KPCh. W organizacji ich brali m. in. udział: Tenn Czunn-sia, Li Li-san, Liu Szao-tsi, C'hü C'hiu-po. Inicjatorem akcji był C'haj He-sen (przy oporze Czhen Tu-siu). Wysunięto hasła patriotyczne wykorzystując wrzenie narastające w kręgu młodzieży studenckiej, robotników i burżuazji narodowej. Protestowano przeciwko gwałtom imperialistów, zabiciu robotnika chińskiego w jednej z fabryk japońskich, przeciw aresztowaniom studentów i sądeniu ich za akcje patriotyczne, żądano anulowania zmian prawnych ograniczających prawa Chińczyków w Szanghaju.

Demonstracje i mityngi przerodziły się w dniach następnych w masowy protest społeczeństwa Szanghaju. Policja w dalszym ciągu próbowała stłumić ruch siłą. Padło wielu zabitych. Na redzie Szanghaju stanęło 26 okrętów wojennych USA, Japonii, Anglii, Francji, Włoch. Piechota morska obsadziła strategiczne punkty miasta i zajęła wyższe uczelnie Szanghaju.

1 czerwiec. Wszystkie chińskie organizacje Szanghaju, Rada Generalna Związków Zawodowych, Zjednoczony Związek Studentów, Zjednoczony Związek Kupców (drobna burżuazja i część narodowej), Izba Handlowa (wielka burżuazja narodowa i kompradorska) ogłosiły strajk powszechny i program żądań. Strajk dotyczył przede wszystkim cudzoziemców, wstrzymano handel, wiele fabryk zaprzestało pracy, przestały funkcjonować urządzenia komunalne, porzucili pracę chińscy urzędnicy i służba, nawet policjanci chińscy. Jednocześnie podjęto bojkot towarów japońskich.

7 czerwca powstał Zjednoczony Komitet dla kierowania działaniami, nie włączał on jednak Izby Handlowej. Gwałtownie rozwijały się organizacje, tworzyły nowe, wydawano gazety i ulotki. KPCh dążyła do utworzenia masowych organizacji działających w sojuszu, łączących proletariat, burżuazję drobną i narodową pod hasłem „Niech żyje front jedności różnych klas”. Dążono przy tym do umacniania sił proletariatu i zdobycia przezeń hegemonii, jednocześnie ostro demaskowano ugodowość wielkiej burżuazji. Izba Handlowa uczestniczyła w ruchu, nie przyjmując jednak radykalnej platformy narzuconej przez komunistów, z własną bardziej umiarkowaną. Podtrzymywało ją prawicowe skrzydło Kuomintannu. Liderzy burżuazyjni obarczali komunistów częścią odpowiedzialności za wypadki. 20 czerwca pod naciskiem burżuazji postanowiono przerwać strajk w handlu i w fabrykach chińskich właścicieli, burżuazja chińska obiecała w zamian pomagać finansowo kontynuującym strajk. Ruch zaczął ogarniać również inne miasta, Pekin, Tiencin, Nankin,

10 czerwiec. KC KPCh i KC Komsomołu ogłosiły wezwanie do ludu chińskiego. Postulowano w nim organizacyjne uformowanie sojuszu robotników, studentów, drobnych kupców, chłopów, zwołanie ogólnochińskiego zjazdu w Pekinie, wybór organu kierowniczego, który realizowałby program antyimperialistyczny i radykalno-demokratyczny. Jednocześnie krytykowano ostro wielką burżuazję. Podtrzymywano hasło zwołania Zgromadzenia Narodowego (żądania te ponowiono 30 lipca).

19 czerwiec. Rozpoczął się wielki strajk powszechny w Hongkongu i jego bojkot (trwał do 10 października 1926). 23 czerwca obca policja otworzyła znów ogień do manifestacji w Kantonie, co wywołało nową falę oburzenia.

„Ruch 30 maja” nie ogarnął jednak wszystkich wielkich ośrodków miejskich i przemysłowych, wysiłki KPCh zorganizowania tam strajków nie dały należytych rezultatów, nie osiągnęły one skali szanghajszych.

W początkach sierpnia wobec wyraźnego opadania fali rewolucyjnej KPCh zaczęła ograniczać swe postulaty, wysuwać na plan pierwszy żądania częściowe, przede wszystkim typu ekonomicznego. W końcu sierpnia i w początkach września kolejne związki zaczęły podejmować pracę po zaspokojeniu części ich żądań. W końcu września zakończono strajk w przedsiębiorstwach angielskich.

W wydarzeniach aktywnie uczestniczył rząd pekiński i wojska militarystów chińskich, które rozpoczęły tłumienie ruchu siłą. 18 września zamknięto Radę Generalną Związków Zawodowych Szanghaju kontrolowaną przez komunistów. Za przywódcami ruchu ogłoszono listy gończe.

„Ruch 30 maja” był pierwszym ogólnochińskim masowym ruchem patriotycznym od czasu „ruchu 4 maja” (1919). Rozpoczął on rewolucyjne przeobrażenia w Chinach, trwające do roku 1927. Incydentalnie brali w ruchu udział chłopci, podstawową jego siłą byli jednak studenci, robotnicy, drobna burżuazja, do nich przyłączyła się burżuazja narodowa.

„Ruch 30 maja” i wielki strajk hongkongski spotkały się z szeroką pomocą moralną i materialną międzynarodowego proletariatu. Wielką rolę odegrał w tym Komintern.

1 lipiec. W Kantonie proklamowano utworzenie Rządu Narodowego Republiki Chińskiej, złożonego z 16 komisarzy. Premierem został Łann Cinn-iej (Wang Jing-wei), lider lewego skrzydła. Komuniści nie wchodzili w jego skład, udzielając poparcia jego inicjatywom. Proklamowanie tego rządu było rezultatem „ruchu 30 maja” i przegrupowania sił w rządzie kantońskim po stłumieniu czerwcowego buntu reakcyjnych generałów, poprzednio podtrzymujących rząd kantoński.

Jednocześnie dokonano zasadniczej reorganizacji armii. Utworzono Radę Wo-

jeną i poddano wojsko kontroli rządu. W nowo utworzonej Narodowej Armii Rewolucyjnej przyjęto wiele wzorców radzieckich, m. in. instytucję komisarzy. Wielką rolę odegrali w tym doradcy radzieccy.

Rozpoczęto także realizację szerokiego programu reform politycznych i gospodarczych.

20 sierpień. Zamordowany został Liao Czunn-khaj, jeden z najbliższych współpracowników Sun Jat-sena, czołowy działacz lewicy Kuomintanu. Organizatorami mordu byli prawicowi członkowie kierownictwa. Była to pierwsza próba zahamowania realizacji programu reform (bezpośrednią przyczyną konfliktu była reforma systemu finansowego, projekt utworzenia centralnego skarbu i przejścia do zbierania podatków przez aparat państwowy zamiast dotychczas praktykowanego zbierania ich przez dowódców garnizonów lokalnych).

Październik. Rozpoczęto II wyprawę wschodnią przeciwko Czhen C'hiunn-minnowi. Dowódcą jej był Czang-Kaj-szek, który wyrósł na drugiego obok Łann Cinn-leja lidera lewicy Kuomintanu. Wyprawa umocniła znacznie pozycję rządu kantońskiego. W czasie jej trwania aktywnie wspierało ją chłopstwo, proletariat, drobna burżuazja; stała się ona przez to po części akcją polityczną. W listopadzie rozbito ostatecznie wojska Czhenna, a później innych pomniejszych militarystów. W początkach 1926 r. cała prowincja Kuangtung znalazła się pod kontrolą rządu kantońskiego.

Odbyło się plenum KC KPCh, na którym omówiono ostatnie wydarzenia. Dyskusje dotyczyły rozwoju ruchu wyzwolenczego, ruchu chłopskiego, stosunku do Kuomintanu. Na plenum zgłaszano żądania wystąpienia KPCh z Kuomintanu. W dyskusji znalazły również odbicie rozpowszechniające się w KPCh przekonania o przemieszczaniu się centrum rewolucji światowej na wschód. Twierdzono wprost, że rewolucja w Chinach przyspieszy wybuch wielkiej rewolucji światowej, będąc jej swoistym detonatorem, „a chiński proletariat będzie miał możliwość odgrywania roli głównej w rewolucji światowej”. Plenum utrzymało linię działania w ramach Kuomintanu.

23 listopad. W pobliżu Pekinu, w Górach Zachodnich — Si-szan (Xishan) prawicowcy zwołali tzw. IV Plenum CKW Kuomintanu. Podjęło ono decyzje typu antykomunistycznego i antyradzieckiego, m. in. o usunięciu komunistów z Kuomintanu a doradców radzieckich z armii, wykluczeniu Łann Cinn-leja i przyjęciu usuniętych prawicowców. Wybrano nowy rozłamowy Centralny Komitet Wykonawczy. Zakończyło to podjętą po śmierci Sun Jat-sena ofensywę prawicowców.

Było to rezultatem rozwoju ruchu chłopskiego i robotniczego oraz radykalizacji Kuomintanu. Dla prawicy stało się jasne, że kontynuacja dotychczasowego kursu zagraża istniejącemu ustrojowi polityczno-społecznemu.

Grudzień. W Kantonie odbyło się IV Plenum CKW Kuomintanu; uznało ono konferencję sisańską za bezprawną, a jej decyzje za nieważne. Usunięcie komunistów nazwano aktem reakcyjnym, obliczonym na dokonanie rozłamu wśród sił rewolucji. Podtrzymano decyzje I Kongresu Kuomintanu, postanawiając w styczniu 1926 r. zwołać II Kongres.

23 grudzień. W sztabie japońskim zamordowano podstępnie gen. Kuo Sunn-linna (Guo Sung-ling), przywódcę buntu patriotycznego dużej części wojsk militarystów mandżurskich. KPCh wystąpiła aktywnie z poparciem buntu, organizując w Chinach północnych mityngi i manifestacje. Akcje komunistów i sił rewolucyjnych przestraszyły wojskowych północy. Zamordowanie Kuo Sunn-linna i klęska jego wojsk zapoczątkowały narastającą stopniowo ofensywę sił reakcji w Chinach. Incydent miał o wiele poważniejsze następstwa, niż się to pozornie wydawało. W początkach stycznia 1926 r. Fenn Jü-siann ustąpił ze wszystkich zajmowanych stanowisk i wyjechał

okresowo do ZSRR. Armie Narodowe zaczęły ponosić klęski, wycofując się z zajętych terytoriów. Mocarstwa imperialistyczne udzielały ostentacyjnego poparcia reakcji chińskiej, umacniającej swoją władzę na północy.

1926

4—19 *styczeń*. W Kantonie odbył się II Kongres Kuomintannu. Uczestniczyło w nim 256 delegatów reprezentujących około 250 tysięcy członków. Zdecydowaną przewagę na Kongresie uzyskali przedstawiciele lewicy (168 delegatów). Otwierał Kongres Łann Cinn-iej — pozujący na lewicowca, aktywną rolę na Kongresie odgrywali komuniści, występujący ze sprawozdaniami, kierujący komisjami.

Kongres obradował w nowej zupełnie sytuacji — rewolucyjna baza w Kuangtungu została znacznie rozszerzona terytorialnie, rząd przejął faktycznie pełnię władzy na podległym terytorium, posiadał armię, której podstawą była Armia Partyjna. Poprawie uległa sytuacja gospodarcza i społeczna.

W KPCh przed Kongresem trwały dysputy o stosunku doń i realizowanej linii. Ostatecznie zwyciężył pogląd umiarkowany, z Czhen Tu-siu na czele, głoszący, że lewica zbyt ostro zaatakowała jego prawe skrzydło i należy dążyć do odbudowy jedności Kuomintannu. Uznano za błędną taktykę niektórych komunistów, prowadzącą do rozłamu partii. KC KPCh prowadził w Szanghaju rokowania z przywódcami grupy sizańskiej. Zmiana stosunku do Kuomintannu była po części rezultatem ostatnich wydarzeń, w których uczestniczyła burżuazja, po części starań niektórych działaczy tej partii, ich rozmów w Moskwie.

Kongres wysłał telegram z pozdrowieniami do rządu radzieckiego. Podtrzymano rewolucyjną platformę I Kongresu, dając jej jeszcze bardziej lewicową interpretację. W wezwaniu do ludów uciskanych pisano np.: „ruch wyzwolenczy każdego słabego narodu jest ściśle związany wspólnotą celu z ruchem wyzwolenicznym uciśnionych klas w przodujących krajach świata [...] rewolucja narodowa jest częścią rewolucji światowej”. Podtrzymano sojusz ze Związkiem Radzieckim, „krajem awangardowym rewolucji światowej”, oraz linię oparcia się na robotnikach i chłopach. Na plan pierwszy wysuwano umocnienie armii, nadanie jej ludowego charakteru. Zalecono rządowi dążenie do realizacji postępowego ustawodawstwa pracy i ustawodawstwa agrarnego, popieranie związków chłopskich i robotniczych, czyniąc je oporą Kuomintannu. Odrzucono żądanie wprowadzenia pewnych ograniczeń dla komunistów, m. in. obowiązku deklarowania przy wstępowaniu do partii przynależności do KPCh (w istniejącej sytuacji nieujawniania przynależności KPCh mogła mieć swoich ludzi nawet wśród pravicowców).

Kongres uznał konferencję sizańską za bezprawną, część jej uczestników wykluczył z partii, części udzielił nagany pod warunkiem zaprzestania działalności rozłamowej. Skrytykowano propagandową działalność Tej Ci-thao, jego samego pozostawiono jednak w partii, a nawet wybrano do CKW.

Do 36-osobowego CKW wybrano 7 komunistów, m. in. Li Ta-Czao, Lin Po-ćhü, Than Phinn-szan, Jün Taj-jinn. 7 komunistów było też wśród dwudziestu czterech kandydatów do CKW, m. in. Mao Tse-tung, który realnie kierował pracą wydziału propagandy (nominalnym jego przewodniczącym był Łann Cinn-iej). Komuniści zajęli ważne pozycje w aparacie Kuomintannu. KPCh i Komintern oceniały Kongres jako duży sukces sił lewicy.

7 *lutym* — 15 *marzec*. Rozszerzone plenum Komitetu Wykonawczego Kominternu. Plenum wezwało do jednoczenia się z lewicowym skrzydłem socjaldemokracji w Europie i odbudowy jedności ruchu zawodowego. W krajach kolonialnych konstatawano wielkie postępy w rozwoju ruchu narodowyzwolenczego. Stwierdzano

szybko postępującą tam industrializację i w związku z tym wysuwanie się na czoło proletariatu. Konstatowano zaostrzenie się walki antyimperialistycznej, przeradzającej się bezpośrednio w powstania zbrojne. W rezolucji o podstawowych problemach ruchu wysuwano na czoło wypadki w Chinach, uznając ich światowy, historyczny charakter; jednocześnie zwracano uwagę, iż jest to przejawem ogromnych rezerw rewolucji na Wschodzie.

Plenum szczegółowo przeanalizowało sytuację w Chinach, sformułowało szereg ocen, a także wskazano zadania KPCh na nowym etapie. Stwierdzono w rezolucji, że „ruch 30 maja” stanowi punkt przełomowy w walce wywoleńczej ludu chińskiego; strajk szanghajski rozpoczął potężny ruch ludowy pod hasłami niepodległości kraju i utworzenia władzy ludowej. Stwierdzano również, że proletariatu chiński, kierowany przez KPCh, stał się już siłą kierowniczą tego ruchu. Deklaracja głosiła, że walka proletariatu umacnia i rozwija organizacje rewolucyjno-demokratyczne, szczególnie partię Kuomintannu, którą nazywa „ludowo-rewolucyjną”, określając jako „rewolucyjny blok robotników, chłopów, inteligencji i demokracji miejskiej” walczący z obcym imperializmem i układem feudalno-militarystycznym w Chinach. Podkreślano, że podstawowa jej masa działa w sojuszu z komunistami. Rząd rewolucyjny w Kantonie, stworzony tam model państwa, w którym przeprowadza się radykalne reformy, uznawano za wzór przyszłego rozwoju Chin, zwracając jednocześnie uwagę na potrzebę kontynuacji i pogłębiania reform. Jednocześnie stwierdzono zdecydowanie, że poszczególne warstwy wielkiej burżuazji, dotychczas związane z Kuomintannem, zerwały z nim. Potępienie ich przez II Kongres uznano za gwarancję pomyślnego dalszego rozwoju Kuomintannu.

Oceniano, iż dokonuje się szybko postępujące osłabienie i rozpad rewolucyjnych klik militarystycznych, w związku z czym stało się możliwe powstanie sił zbrojnych ruchu wywoleńczego. Oczekiwano, że armie rządu kantońskiego oraz Armie Narodowe na północy staną się podstawą narodowej armii rewolucyjno-demokratycznej. Tworzenie tej armii, a zarazem kontynuację rewolucyjnych przemian wewnątrz posiadanych oddziałów uznano za pierwszoplanowe zadania komunistów i kumintannowców. Drugą kwestią szerzej omawianą w rezolucji był problem chłopstwa. Pisano, że jest to „podstawowe zagadnienie chińskiego ruchu narodowowyzwoleńczego”. Od wciągnięcia chłopstwa do rewolucji pod kierunkiem proletariatu uzależniano sukces rewolucji, w związku z tym wysuwano jako zadanie dla komunistów rozwinięcie szerokiej propagandy w tym środowisku i organizację jego walki pod hasłami łączącymi łatwo zrozumiałe kwestie codzienne z hasłami politycznymi. Konstatowano jednocześnie pewne słabości KPCh, niedostatek organizacji, przestrzegano ją przed odchyleniem pravicowym — utratą klasowego charakteru przez zlanie z ogólnym ruchem demokratycznym i odchyleniem lewicowym — nierozumieniem, iż w związku z dominacją chłopstwa w społeczeństwie konieczny jest etap rewolucyjno-demokratyczny, przestrzegano przed głoszeniem hasel dyktatury proletariatu i władzy radzieckiej. Bardzo niewiele mówiono natomiast o ruchu robotniczym, zwracając jedynie uwagę na potrzebę dalszego rozwijania ruchu zawodowego.

Plenum przyjęło również rezolucję potępiającą angielską blokadę Kantonu i otwarte groźby użycia siły w wypadku nieprzerwania bojkotu Hongkongu.

Koncepcje zawarte w rezolucji Plenum odegrały wielką rolę w dalszym rozwoju wydarzeń w Chinach, ukierunkowując działania sił rewolucyjnych (były one, jak się wydaje, słuszne, chociaż występować już tu zaczynały pewne elementy platformy tworzącej się opozycji trockistowskiej; Zinowjew np. mówił wprost o niesłuchaniu szybkim rozwoju przemysłu na Wschodzie, wspominał o przesuwaniu

się tam centrum rewolucji światowej; przeceniano nieco rolę proletariatu w Chinach i wpływ sił lewicowych).

18 marzec. W Pekinie na placu Thien-an-men odbył się pięcioletni miting zorganizowany przy udziale komunistów. Jako mówca wystąpił Li Ta-czao. Zebrani postanowili utworzyć „Antyimperialistyczną Ligę Ludności Pekinu” i odrzucili ultimatum mocarstw imperialistycznych, skierowane przeciwko Armii Narodowym, mające przywrócić pełne panowanie imperialistów na Północy.

Rząd pekiński rozpuścił pochód manifestantów siłą. Zginęło 47 osób, a ponad 200 było rannych. Komunistów oskarżono o „buntowanie mas” i rozpoczęto nagonkę antyimperialistyczną.

Komuniści i kumintannowcy na północy zeszli do podziemia. Armie Narodowe kontrolujące rząd pekiński nie wystąpiły z pomocą ludu. W kwietniu pod naciskiem sił skrajnej reakcji musiały one opuścić Pekin i zostały niemal w całości zlikwidowane. Rozbicie ich dokonywało się przy obojętności, a czasem nawet aktywnym udziale mas, szczególnie organizacji chłopskich i ich oddziałów zbrojnych.

20 marzec. Czang Kaj-szek dokonał pokazowego zamachu stanu w Kantonie dla umocnienia swej pozycji i kontrolowania KPCh. Ogłoszono wykrycie „spisku komunistycznego” i wprowadzono stan wyjątkowy. Aresztowano komunistów w Akademii Huann-phu i w oddziałach wojskowych, a także kierownictwo strajku hongkongskiego. Doradców radzieckich zatrzymano w areszcie domowym. Premier Lann Cinn-łej uciekł. W zakulisowych przetargach wypracowano kompromis i po kilku dniach aresztowanych uwolniono, a posterunki zdjęto. Nastąpiła seria gorących zapewnień przywódców Kuomintannu, włącznie z Czang Kaj-szkiem, o uznawaniu kierowniczej roli ZSRR w rewolucji światowej, chęci rozwijania nadal rewolucji w Chinach.

W zakulisowych rozmowach wysuwano żądania częściowe, lecz posiadające istotne znaczenie. Żądano pewnych zmian w sztabie doradców radzieckich (do owego czasu rząd kantonński nie występował z wnioskami personalnymi w tej dziedzinie). Żądano ujawnienia list komunistów-członków Kuomintannu i wprowadzenia pewnych ograniczeń przy ich udziale we władzach partii.

W rezultacie przewrotu i ucieczki lidera „lewych” Lann Cinn-łaja Czang Kaj-szek wysunął się po przewrocie na czołową pozycję w partii. Działał on pod hasłami likwidacji „ekstremizmu”, usuwano przywódców tak lewicy, jak i skrajnej prawicy, rozwiązywano organizacje lewicowe i prawicowe.

W KPCh próba przewrotu wywołała zażarte dyskusje. „Prawicowcy” sądzili, że było to rezultatem zbyt dużego nacisku lewicy, nieliczenia się ich z ludźmi i sytuacją. „Lewicowcy” sądzili, że należało uprzedzić zamach własną ofensywą; mniemali, iż był on rezultatem właśnie niedostatku rewolucyjności. Czen Tu-siu po przewrocie wystąpił z oświadczeniami gloryfikującymi osobę Czang Kaj-szeka jako „podpory ruchu narodoworewolucyjnego w Chinach”.

Prawicowy zamach był pełnym zaskoczeniem dla doradców radzieckich i Kominternu. Niemniej zaskakująca była osoba czołowego aktora wydarzeń. Znano antyradzieckie, nacjonalistyczne tendencje Czanga, lecz uważano go za lewicowca, uczciwego partnera i udzielono mu poparcia. Wypadki 20 marca wywołały głębokie różnice zdań w kierownictwie Kominternu, zarysowująca się opozycja trockistowska podjęła generalny atak na dotychczasową linię, czyniąc z kwestii chińskiej ważny przedmiot sporu wewnętrznego w RKP(b). Trockiści żądali wyjścia KPCh z Kuomintannu, uznając całą burżuazję za siłę reakcyjną. Mechanicznie przenosili na Chiny wzorce rosyjskie. Przeceniali rozmiary poniesionej porażki. Poglądy te spotykały się z krytyką dużej części kierownictwa Kominternu.

1 maj. W Kantonie otwarto III Ogólnochiński Kongres Związków Zawodowych

i II Zjazd Związków Chłopskich Prowincji. W Kongresie uczestniczyło 502 delegatów reprezentujących 1240 000 związkowców. Posumowano na nim doświadczenia ostatniego roku. Kongres uznając kierowniczą rolę klasy robotniczej w rewolucji narodowej podtrzymał politykę frontu jedności — sojuszu z chłopstwem, radykalną inteligencją i drobną burżuazją.

Maj. W Kantonie odbyło się plenum CKW Kuomintannu, mające normalizować sytuację w partii po wypadkach marcowych. Uczestniczyli w nim komuniści Lin Po-č'hü, Mao Tse-tung, Than Phinn-szan i inni. Paradoksalność sytuacji na plenum polegała na tym, iż Czang, obiektywnie działający przeciw komunistom i dalszemu rozwojowi rewolucji, w swojej walce o władzę musiał korzystać z poparcia KPCh, miał bowiem zbyt wielu przeciwników politycznych i osobistych.

Komuniści zgodzili się na wprowadzenie pewnych ograniczeń ich działalności. Zakazywano odtąd krytyki Sun Jat-sena i „trzech zasad ludowych”, przewodniczący CKW miał otrzymać listy komunistów wstępujących do Kuomintannu, zakazano komunistom kierowania wydziałami CKW i ograniczono ich udział w instancjach terenowych do 1/3 ich składu. Zobowiązano KPCh przedstawiać kierownictwu wszystkie instrukcje dla członków działających w Kuomintannie. Jednocześnie wzmagano dyscyplinę samego Kuomintannu, zakazując prowadzenia jakichkolwiek działań pod szyldem Kuomintannu bez uzgodnienia z kierownictwem oraz wstępowania bez zgody na to do innych partii i organizacji (chodziło tu o organizacje komunistyczne). Potępiono „błędy lewackie” w ruchu chłopskim i robotniczym. Postanowiono przyspieszyć realizację wyprawy północnej.

Postanowiono przeprowadzić rejestrację członków Kuomintannu. Ustanowiono stanowisko przewodniczącego Stałego Komitetu CKW, wybierając na to stanowisko Czang Kaj-szeka. W końcu maja Czang Kaj-szek objął kierownictwo wydziału organizacyjnego CKW (dotychczas był on kierowany przez komunistę Than Phinn-szana). 5 czerwca rząd narodowy mianował go głównodowodzącym armii oraz przewodniczącym Rady Wojennej. W ten sposób skoncentrował on w swych rękach ogromną władzę. Równocześnie awansowało wielu jego przyjaciół politycznych, m.in. Taj Ci-thao został rektorem uniwersytetu kantońskiego. Władzę objęło nowo krystalizujące się ugrupowanie „rewolucyjnej lewicy”.

9 lipiec. Rozpoczęto wyprawę północną, realizację dawnego marzenia Sun Jat-sena — zjednoczenia Chin przez akcję militarną armii rewolucyjnej. Było to rozwinięciem walk, trwających w prowincji Hunan od maja. Plany wojskowe były opracowane przy aktywnym udziale doradców radzieckich; szczególnie poważną rolę odegrał Blücher — główny doradca wojskowy Kuomintannu. Doradcy radzieccy brali bezpośredni udział w działaniach wojennych, uczestniczyły w nich także radzieckie samoloty z lotnikami ochotnikami.

Mimo ponoszenia niekiedy dużych strat Narodowa Armia Rewolucyjna szybko posuwała się naprzód. 12 lipca zajęto stolicę Hunanu — Czangsa. Do rządu kantońskiego zaczęli przyłączać się militaryści lokalni — w lipcu i sierpniu przyłączyły się prowincje Kiangsi (Ciann-śi), Syczuan i Kueiczou.

Wyprawa północna wywoływała dyskusje od dawna. Kierownictwo radzieckie uprzednio odnosiło się krytycznie do tej idei, uznając ją za awanturniczą, za przejaw właściwego Sun Jat-senowi dążenia do zjednoczenia Chin operacjami czysto militarnymi. Doświadczenia pokazały jednak, że w warunkach chińskich wyprawa wojenna armii rewolucyjnej przeradza się w masowy ruch społeczny, mobilizuje i uaktywnia chłopstwo, rozpoczyna przemiany rewolucyjne na zajętych terenach. Specjalna komisja pracująca w Chinach pod kierownictwem Bubnowa doszła do przekonania, że odkładanie pochodu w nieskończoność nie jest celowe z przyczyn

obiektywnych (znaczna koncentracja wojsk w rejonie Kantonu) i subiektywnych (oczekiwanie przez wszystkich tej wyprawy). Postanowiono w związku z tym udzielić akcji poparcia i niezbędnej pomocy. Zdawało się także po wypadkach marcowych, że wyprawa na północ, zjednoczenie z proletariatem Szanghaju i Wuhanu, poruszenie mas chłopskich — będą stymulować dalszy rozwój rewolucji i umacniania sił lewicy, doprowadzą do nowego korzystnego przegrupowania sił.

Część pracowników Kominternu, m. in. Wojtyński, występowała jednak przeciwko realizacji wyprawy, co prowadziło do pewnych incydentów szczególnie w jej początkach. Negatywnie ustosunkowała się do niej również część kierownictwa KPCh, m. in. Czhen Tu-siu. Rozpatrywał on akcję jako walkę między ugrupowaniami reakcyjnymi, wzywając KPCh do udzielania pomocy wyborczo z pozycji partii nie wchodzącej w skład rządu, zachowującej możliwość krytyki Kuomintannu.

Lipiec. Rozszerzone Plenum KC KPCh w Szanghaju zaakceptowało deklarację uznającą wyprawę północną za początek nowego etapu walki antyimperialistycznej. W deklaracji zawarte były pewne elementy określane później jako prawicowe, m.in. przenoszono taktykę frontu jedności na wieś, postulowano przeprowadzenie tam tylko reform, nie zaś rewolucji agrarnej i likwidacji istniejącego systemu wyzysku. Było to rezultatem niewiary części kierownictwa w rewolucyjne możliwości mas chińskich i obaw „przestraszenia” burżuazji. Plenum odrzuciło żądania lewicowców wystąpienia z Kuomintannu, podważające wytyczne Kominternu.

Plenum sformułowało listę żądań częściowych w kwestii chłopskiej i robotniczej (obniżenie renty dzierżawnej, ustawodawstwo pracy itp.).

15 — 25 sierpień. W Kantonie odbyła się rozszerzona narada komitetu wykonawczego związku chłopskiego Kuangtungu. Przewodniczył jej Č'ü Č'iu-po, uczestniczył Phenn Paj oraz inni komuniści.

Narada konstatawała gwałtowne pogorszenie się sytuacji w Kuangtungu po wymarszu armii rewolucyjnych, przechodzenie reakcji do ofensywy. Dochodziło lokalnie nawet do rozpędzania związków chłopskich, mordowania ich przywódców przy bierności lokalnej administracji. Niektórzy z dowódców wojskowych ogłosili nawet, że przynależność do związków karana będzie śmiertczą, i udzielali pomocy reakcji. Narada przyjęła listę minimalnych żądań chłopskich.

Wrzesień. Fenn Jü-siann po powrocie do Chin z ZSRR zadeklarował swoje poparcie dla rządu kantońskiego i przystąpienie do Kuomintannu. Zaczął on organizować na nowo przy pomocy radzieckiej Armii Narodowej na północy. W armiach jego zaczęto prowadzić pracę polityczną, uczestniczyli w niej komuniści, kierował nią Li Ta-czao.

17 wrzesień. Komintern zwrócił się z apelem do proletariatu całego świata o powstrzymanie grożącej interwencji zbrojnej w Chinach. Rzucono hasło „Ręce precz od Chin” (po raz pierwszy akcją taką podjęto we wrześniu 1924 r., wówczas jednak ograniczyła się ona przede wszystkim do terytorium ZSRR). W wezwaniu wskazywano na powagę sytuacji i możliwość przerodzenia się akcji w nowy najazd na ZSRR. „Wielki plan interwencji w sposób oczywisty wypracowany pod kierunkiem Anglii skierowany jest [...] nie tylko przeciw ludowi chińskiemu, lecz i przeciw ZSRR”. Zwracano uwagę na prowokacje antyradzieckie mandżurskiego militarysty Czann Cou-lina, zaostrzające sytuację na południowej granicy ZSRR.

10 październik. Po wznowieniu w sierpniu ofensywy NAR i miesięcznych trudnych walkach zdobyto Wuczang. Udaremniło to próby przeciągnięcia na stronę imperialistów niektórych generałów armii kantońskiej. Rozbito wojską czołowego eksponenta interesów Anglii — generała Łu Phej-fu (Wu Pei-fu), głównego wroga Kuomintannu. Do rewolucyjnego ożywienia w rejonach wiejskich zajętych przez

Narodową Armię Rewolucyjną dołączyła się aktywizacja proletariatu trójmiasta Wuhanu.

Ruch chłopski rozwijał się szczególnie w prowincji Hunan, związki chłopskie (ponad milion członków) realizowały poważne reformy. Niekiedy chłopskie oddziały partyzanckie wspierały działania posuwających się wojsk, podejmując własne akcje militarne, m. in. zajęły one na pewien czas starą stolicę Kajfeng, wypędziwszy stamtąd wojska militarystów. Aktywna pomoc mas chłopskich i inteligencji, strajki i sabotaże robotnicze (szczególnie na kolei) — były podstawowym czynnikiem w osiągnięciu sukcesów przez NAR.

W armii tej propagowano idee rewolucyjne, gotowość oddania życia rewolucji, hasło „nie bać się śmierci, nie bać się głodu i chłodu”, hasła pomocy i dobrego stosunku do ludności. Różniło to zasadniczo NAR od wojsk militarystycznych.

Na wyzwolonych terytoriach zwoływano zjazdy prowincjonalne chłopskie i związków zawodowych. Żądano postępowych reform. Niekiedy oddolnie je realizowano.

15 października. W Kantonie otwarto nadzwyczajną rozszerzoną konferencję Kuomintannu. Lewica, której pozycja umocniła się w partii, dążyła do zwiększenia swych sukcesów przez przyjęcie dokumentów programowych.

Postanowiono wprowadzić do rządu przedstawicieli nowo zdobytych prowincji i utworzyć nowe ministerstwa, m. in. ministerstwo wojny, co ograniczyłoby nieco władzę Czang Kaj-szeka (był nieobecny na konferencji, ale zadeklarował, że podporządkuje się jej uchwałom).

Postanowiono zwołać, gdy będzie to możliwe, Zgromadzenie Narodowe, ustalono sposób tworzenia administracji lokalnej i jej relacje z rządem. Przyjęto również nowy polityczny program partii.

Postulowano likwidację reżimu militarystycznego i wszelkich form panowania imperialistów obcych w Chinach (anulowanie układów nierównoprawnych i wszystkich przywilejów uzyskanych w przeszłości). Uznawano prawo narodów Chin do samookreślenia. Przedstawiono program rozwoju narodowego przemysłu i handlu, likwidacji dawnych feudalnych ograniczeń. Proklamowano obniżkę renty dzierżawnej o 25%, ustanowiono maksymalny procent przy pożyczkach na 20%, zadeklarowano ochronę państwa dla związków chłopskich i ich oddziałów zbrojnych. Przyjęto postępowe ustawodawstwo pracy (ubezpieczenia, 54-godzinny tydzień pracy, prawo do strajku itp.).

W ten sposób w zasadzie zaakceptowano jako program Kuomintannu postulaty opracowane w lipcu przez KPCh.

Poprzednio trwały dysputy o przeniesieniu miejsca przebywania rządu nad Jangtse, co było pilną koniecznością. Czang Kaj-szek proponował Nanczang, gdzie ulokował swój sztab, ciche prowincjonalne miasto, do którego zjechało już wielu działaczy bliskich mu politycznie. Lewica żądała przeniesienia rządu do Wuhanu — dużego ośrodka przemysłowego, gdzie silne były wpływy związków zawodowych, ulokowane tam też były oddziały komunisty Je Thinna (Ye Ting) uchodzące za „czerwone”. Chociaż konferencja uznała, że „tymczasowo” rząd będzie się znajdował w Kantonie, później stolicę postanowiono przenieść do Wuhanu.

24 października. Przedstawiciel Kuomintannu w Szanghaju Niu Jün-ćian (Niu Yun-jiang) korzystając z przejścia rozlokowanych w pobliżu wojsk na stronę NAR — zorganizował powstanie. Aktywnie pomagali mu w tym komuniści. Prócz proletariatu uczestniczyli w nim kupcy. Zbuntowane wojska poniosły jednak klęskę. Walki w mieście rozpoczęte przez powstańców w nocy z 23 na 24 również nie odniosły sukcesu. Rano 24 października KC KPCh wydał polecenie przerwania

walk. O rozwoju ich na niewielką jedynie skalę świadczy niewielka liczba zabitych (12).

22 listopad — 16 grudzień. W Moskwie obradowało VII rozszerzone plenum Kominternu. Omawiano na nim tezy trockistowskiej opozycji w RKP(b). Odrzucono koncepcję głoszącą, że niemożliwe jest budowanie socjalizmu w jednym kraju i konieczne jest „przyspieszanie” rewolucji światowej dowolnymi środkami. Potępiono również tezę o „narodowym ograniczeniu” polityki ZSRR, rzekomej rezygnacji z „prawdziwego internacjonalizmu”. Działacze innych partii komunistycznych poparli decyzje RKP(b), które referował Stalin. Postanowiono odwołać Zinowjewa ze stanowiska przewodniczącego Komitetu Wykonawczego Kominternu, stworzono na to miejsce organ kolektywny — sekretariat.

Plenum uznało, że nastąpiła wówczas tymczasowa stabilizacja systemu kapitalistycznego, którą podważał rozwój socjalizmu w ZSRR, upadek angielskiego kapitalizmu i zaostrzenie tam walki klasowej, a także rewolucji narodowej w Chinach. Podtrzymywano linię frontu jedności klasy robotniczej w Europie.

Plenum omawiało szczegółowo sytuację w Chinach i dotychczasową politykę Kominternu, gwałtownie atakowaną przez opozycję trockistowską. Plenum stwierdziło, że rewolucja w Chinach jest jednym z najistotniejszych czynników podważających stabilizację światowego kapitalizmu i prowadzących do jego kryzysu. Rozwój rewolucji narodowej w warunkach istniejących w Chinach musiał prowadzić do likwidacji bepośredniego panowania tam imperializmu (kontrola ceł i systemu finansowego, komunikacji i przemysłu ciężkiego) oraz likwidacji układu feudalno-militarystycznego, będącego podstawą jego panowania w rejonach wiejskich. Odrzucając trockistowskie koncepcje o rzekomej „gorączkowej industrializacji” na Wschodzie, stwierdzono: „Siły klasowe rewolucji chińskiej rozwijają się na tle nadzwyczajnego zacofania ekonomiki chińskiej, będącego rezultatem słabości rozwoju kapitalizmu przemysłowego, prymitywności techniki w rolnictwie i nieprawdopodobnie niskiego wręcz poziomu życia olbrzymiej części ludności Chin, a także obecności licznych przeżytków typu półfeudalnego”. Wskazywano na wielokładowość gospodarki, wagę sektora drobnotowarowego, a nawet istnienie stosunków rodowo-patriarchalnych. Konstatowano w związku z tym swoistość rewolucji chińskiej, odrzucając tezę, jakoby była ona kopią rewolucji 1905 r. w Rosji bądź też analogiczną do klasycznych rewolucji burżuazyjnych w Europie. Uznawano po raz pierwszy, że społeczeństwo chińskie jest słabo zróżnicowane klasowo, a głównie siły polityczne są słabo zorganizowane i wyodrębnione. Po raz pierwszy podano szerszą charakterystykę militryzmu chińskiego: „będąc organizacją wojskową jest on równocześnie podstawowym kanałem akumulacji pierwotnej kapitału, opierająca się na całym systemie instytucji państwowych o półfeudalnym charakterze”.

Stwierdzono w związku z tym wagę wojskowych form działania, uznając podstawową rolę rewolucyjnych armii, samodzielność i autonomiczność czynnika wojskowego w rewolucji chińskiej.

W rezolucji plenum przy charakteryzowaniu rewolucji zawarte były nowe elementy. Chociaż uznawano, że nosi ona obecnie charakter burżuazyjno-demokratyczny, wskazywano, iż w nowej epoce, będąc obiektywnie częścią rewolucji światowej może ona stać się szerszym klasowo ruchem społecznym, a jej rezultatem wcale nie musi być wkroczenie na drogę rozwoju kapitalizmu; „państwo będzie formą demokratycznej dyktatury proletariatu, chłopstwa i innych klas wyzyskiwanych. Będzie to rewolucyjny rząd antyimperialistyczny okresu przejściowego do niekapitalistycznego (socjalistycznego) rozwoju”. Przed KPCh stawiano zadanie działania właśnie w tym kierunku. Wskazywano, że kwestią centralną jest rewo-

lucja agrarna, dopiero jej sukces może zlikwidować na chińskiej wsi militarystyczny i panowanie imperializmu. „Rezygnacja ze stawiania kwestii rewolucji agrarnej na czołowym miejscu w programie ruchu narodowowyzwoleńczego z obawy niezdecydowania i niepewnej współpracy jednej tylko warstwy klasy kapitalistów — jest niesłuszna”. To ostatnie stwierdzenie było wskazaniem KPCh nowej linii postępowania. Proponowano cały szereg reform o charakterze częściowym — obniżkę renty dzierżawnej, likwidację dużej ilości podatków, konfiskatę ziemi wrogów rewolucji, organizację taniego kredytu, chociaż jednocześnie przypomniano, że celem ostatecznym jest radykalne rozwiązanie kwestii chłopskiej i nacjonalizacja ziemi.

Wskazywano, że dobrą formą wejścia do środowiska chłopskiego jest penetracja aparatu państwowego Kuomintanu, realizacja przezeń programu rewolucji agrarnej (obok tego wskazywano na potrzebę organizacji związków chłopskich i nawiązanie kontaktu z już istniejącymi organizacjami typu tradycyjnego). Stwierdzono, że KPCh powinna nie tylko nadal uczestniczyć w Kuomintannie, lecz nawet pogłębić tę współpracę, wejść do rządu, który będzie obecnie kontrolował olbrzymie terytorium.

Konstatowano też, że uzyskaną już hegemonię proletariatu w rewolucji (co przeceniano) będzie można utrzymać tylko przez wejście w sojusz z chłopstwem i zerwanie sojuszu z burżuazją, choć podkreślano potrzebę współpracy ze wszystkimi grupami burżuazji, które dotychczas jeszcze nie odeszły od rewolucji.

Podsumowano również dotychczasowy jej przebieg: „na pierwszym etapie jedną z podstawowych sił rewolucji była burżuazja narodowa i burżuazyjna inteligencja postawująca oparcia w proletariacie i drobnej burżuazji. Na drugim etapie charakter ruchu zmienił się [...] Na arenie Chin jako czynnik polityczny o pierwszorzędym znaczeniu pojawił się proletariat [...] Proletariat stworzył blok z chłopstwem [...] z drobną burżuazją miejską i częścią burżuazji kapitalistycznej. To połączenie sił znalazło swój wyraz w odpowiadającym bloku w partii Kuomintan i rządzie kantońskim. W chwili obecnej ruch znajduje się na progu trzeciego stadium, w przeddzień nowego przegrupowania klasowego. W tym stadium rozwoju podstawową siłą ruchu będzie blok o jeszcze bardziej rewolucyjnym charakterze — blok proletariatu, chłopstwa i miejskiej drobnej burżuazji z odsunięciem większej części wielkiej burżuazji narodowej [...] hegemonom ruchu na tym etapie staje się coraz bardziej proletariat”.

Stwierdzono, że burżuazja odchodzi od rewolucji, zagrażającej jej własnym klasowym interesom, organizuje się politycznie i propaguje nacjonalizm oraz współpracę klas. Zwrócono również uwagę, iż imperializm począł zmieniać taktykę, wycofywać poparcie dla klik militarystycznych i skłaniać do uznania rządu kantońskiego, oczywiście przy usunięciu zeń przedstawicieli lewicy. Wydaje się, że Komintern, trafnie podnosząc te elementy, nie dostrzegł ich związku, nie docenił śmiertelnego niebezpieczeństwa, płynącego stąd dla rewolucji. Było to zapewne związane po części z przeceną sił lewicy. W ostatecznym rezultacie kontrrewolucja zwyciężyła w roku 1927 we wskazywany tu sposób. Warto dodać, że Stalin, aktywnie uczestniczący w wypracowywaniu owej platformy, wówczas reprezentował orientację antydogmatyczną, uznawał konieczność zachowywania, tak długo jak to jest możliwe i potrzebne, współpracy z postępową burżuazją, w tym duchu wносił poprawki do tekstu rezolucji.

Przed rządem rewolucyjnym stawiano zadanie nie tylko reform agrarnych, aż do nacjonalizacji ziemi, poparcia związków chłopskich lecz również ekonomicznego uderzenia bezpośrednio w imperializm — stopniowej nacjonalizacji kolei, fabryk, kopalń i banków należących do obcego kapitału, likwidacji imperialistycznych przywilejów. W ten sposób wielki kapitał, w dużej części obcy, znalazłby się pod

kontrolą rządu, umacniając jego pozycję. W programie rewolucyjnych reform o charakterze częściowym formułowano postulaty m. in. wprowadzenia ustawodawstwa pracy (8-godzinny dzień pracy, jeden dzień w tygodniu wolny, organizacja fabrycznej inspekcji, walka z bezrobociem itp.). Dla realizacji tych celów zalecano istotną poprawę pracy partii, umocnienie jej organizacji i oddziaływania wychowawczego na masowo napływających członków. Stwierdzano, że wysiłki Kominternu pomocy rewolucji chińskiej przez rozwój ruchu strajkowego w Anglii dały rezultaty, strajki czasowo odwlekły bezpośrednią interwencję zbrojną, nadal jednak widziano jej groźbę, wspomniano też o możliwości rozpętania wojny przeciw ZSRR.

Grudzień. W Wuhanie odbyło się plenum KC KPCh. Postanowiono zmienić kurs, odwołując dyrektywy (dane w październiku) o rozwijaniu walki klasowej, wzywające chłopów do walki o ziemię, a związki chłopskie do przejmowania władzy w terenie. „Największe niebezpieczeństwo stanowi to, że ruch masowy przesuwają się w lewo, podczas gdy władze wojskowe i polityczne, widząc szybki rozwój ruchu mas, ogarnięte przerażeniem zaczynają skłaniać się na prawo. Jeżeli owe skrajne tendencje będą rozwijać się nadal, to przepaść między masami a rządem rozszerzy się i ostatecznie czerwony front jedności rozpadnie się a cały ruch narodowy okaże się w niebezpieczeństwie”. Realizację poprzednio wysuwanych żądań chłopskich i robotniczych nazywano „iluzją” i zalecano zaprzestanie propagowania tych żądań. Linia ta, propagowana przez Czhen Tu-siu, spotkała się z oporem, była ona sprzeczna z duchem VII Plenum, ale zgodna ze wskazaniami taktycznymi Kominternu wówczas otrzymanymi.

18 grudzień. Na naradzie korpusu dyplomatycznego w Pekinie poseł angielski zaproponował przyjęcie nowej polityki w Chinach, zgodę mocarstw na prowadzenie rozmów z lokalnymi rządami prowincji włączając rząd kantoński, anulowanie części układów nierównoprawnych, w tym jurysdykcji konsularnej, zwrot Chinom komór celnych.

W końcu grudnia nieoficjalne rokowania z przedstawicielami mocarstw prowadził w Tokio Taj Ci-thao w imieniu Czang Kaj-szeka. Rozpoczęły się różnorodne kontakty między militarystami chińskimi, poszczególnymi ugrupowaniami prawicy i „rewolucyjnej prawicy” Czang Kai-szeka. Podstawowym warunkiem stawianym mu było zerwanie sojuszu z ZSRR, z KPCh i likwidacja w Chinach „bolszewizmu”.

26 grudzień. W Hankou odbył się wiec zorganizowany przez Radę Generalną Związków Zawodowych, Związek Studentów, Gildię Kupiecką oraz inne organizacje społeczne. Wiec potępił mieszanie się Anglii w wewnętrzne sprawy Chin i przyjął rezolucję, w której wzywano cały naród chiński i narody całego świata do walki z angielskim imperializmem, zagrażającym pokojowi światowemu, naruszającemu niezawisłość Chin. Żądano cofnięcia zakazu Kuomintannu przez angielskie władze w Tiencinie i uwolnienia aresztowanych. Wzywano rząd kantoński do zastosowania odpowiednich sankcji wobec Anglii, a lud do walki z militarystami i bojkotu towarów angielskich. Żądano zerwania wszelkich stosunków gospodarczych z Anglią i zwrócenie Chinom angielskich koncesji (wydzielonych terytoriów w miastach pod jurysdykcją konsularną). Przewodniczącym wiecu i głównym mówcą był Li Li-san.

W Ciuciangu, drugim ważnym porcie na Jagtse, związki zawodowe zaproponowały robotnikom i marynarzom rozpoczęcie walki o podniesienie płac i poprawę warunków pracy. Ogłoszono tam strajk.

1927

1 styczeń. Miasto Wuhan uroczystie proklamowano stolicą Chin i miejscem przebywania rządu (przybył tam 12 grudnia) oraz CKW. Czang Kaj-szek od-

mówił przeniesienia sztabu do Wuhanu. W ten sposób powstała sytuacja dwuwładzy. W Wuhanie koncentrowali się lewicowcy, do Nauczangu zaczęła zjeżdżać się prawica.

Skład NAR w wyniku zwycięskiej kampanii zasadniczo się zmienił. Większość jej stanowiły obecnie wojska militarystów, którzy przeszli na stronę Kuomintannu. Dawne rewolucyjne oddziały znalazły się w mniejszości, ponadto umacniały się w nich pozycje zwolenników Czang Kaj-szeka, a wpływy komunistów ograniczono.

4 stycznia. W Hankou z inicjatywy związków zawodowych zorganizowano komitet społeczny, który wysunął nową listę żądań: domagano się przeproszenia przez rząd angielski rządu chińskiego, wypłaty odszkodowań osobom, które ucierpiały w wyniku rozpędzania przez siły angielskie odbywających się demonstracji antyimperialistycznych, i ukarania winnych, swobody politycznego działania na terenie koncesji, natychmiastowego wycofania angielskich okrętów wojennych, likwidacji umocnień, rozpuszczenia i rozbrojenia policjantów angielskich oraz oddziałów pomocniczych. W czasie kolejnego mitingu żądania zaostrzono: nadano im charakter ultimatum dając 72 godziny na jego przyjęcie, w przeciwnym wypadku żądano zajęcia siłą koncesji, zwrócenia Chinom kontroli nad ich komorami celnymi, zakazu dla statków angielskich pływania na wodach wewnętrznych oraz likwidacji jurysdykcji konsularnej w stosunku do Anglików.

Mimo iż rząd dążył do znalezienia rozwiązania kryzysu, a angielskie władze koncesji wycofały piechotę morską zgadzając się na zajęcie terenu przez żołnierzy NAR, doszło do nowego incydentu. Manifestanci sami rozebrali barykady i umocnienia na granicach koncesji i siłą zajęli jej teren. Kontrolę objęli tam członkowie oddziałów robotniczych. Jednym z przywódców akcji był Liu Szao-tsi.

Rząd kantoński usiłował osłabić ruch. Zorganizowano komitet zarządu koncesją, doprowadzono do wycofania oddziałów robotniczych. Władze angielskie musiały uznać potem fakt dokonany (19 lutego).

6 stycznia. Mimo ustępliwości władz angielskich w Ciuciangu zaproszenia na teren koncesji oddziałów NAR — robotnicy, pod kierunkiem związków zawodowych, siłą zajęli jej teren.

W całym rejonie doliny Jangtse odbywać się zaczęły manifestacje solidarności z proletariatem Hankou i Ciuciangu, a także demonstracje antyimperialistyczne; 14 stycznia odbył się wielki wiec w Nanczangu, 16 stycznia — w Czangsza, były także mniejsze wiece w innych miastach.

12 stycznia. KC KPCh ogłosił apel antyimperialistyczny „Do robotników i chłopów całego kraju, do wszystkich uciskanych”. Stwierdzono, że aktywność angielska w rejonie Jangtse jest formą pomocy militarystom północnym. „Jedynym sposobem udaremnienia tego planu imperialistów angielskich jest przeciwstawienie im zjednoczonego frontu całego narodu chińskiego pod kierunkiem naszej partii i Kuomintannu. Należy realizować sojusz Chin z ZSRR i wezwać lud do poparcia Rządu Narodowego”. Była to pierwsza oficjalna deklaracja KC KPCh w sprawie ruchu, chociaż brało w nim udział wielu działaczy partii występujących w imieniu związków zawodowych. Ogłoszona 10 stycznia deklaracja związków była radykalniejsza, żądała odebrania wszystkich koncesji i likwidacji wszystkich form panowania Anglii w Chinach.

Kuomintann nie ustosunkował się oficjalnie do akcji mas. Wielu jego działaczy było zaskoczonych i przerażonych radykalizmem ruchu plebejskiego oraz jego formą.

23 stycznia. Komitet Wykonawczy Kominternu zwrócił się z apelem do proletariatu całego świata, wzywając do przeciwdziałania zbrojnej interwencji imperialistycznej w Chinach. „Miecz imperializmu wzniesiony jest nad ludem chińskim

[...] Napaść na Chiny jest przygotowaniem i ćwiczeniem wojny z ZSRR [...] Robotnicy! Nie traćcie czasu! Organizujecie obronę i poparcie rewolucji chińskiej”.

Styczeń. W Kantonie rozpedzono prowincjonalny Komitet Kuomintanu i utworzono na jego miejsce nowy, złożony w większości z prawników. Ofensywa reakcji w prowincji nasilała się, na wsi narastał kontrrewolucyjny terror.

Mao Tse-tung wyruszył do prowincji Hunan, będącej ośrodkiem ruchu chłopskiego, dla jego zbadania na miejscu (w marcu przygotowany przezeń materiał został opublikowany. Mao Tse-tung bronił w nim ruchu chłopskiego, ukazywał jego autentycznie rewolucyjną treść, ostro krytykując tych działaczy KPCh, oderwanych od mas inteligentów, którzy oskarżali chłopów o „ekstremizm”, powodowanie chaosu itp.).

19 lutego. W Szanghaju (360 000 uczestników) rozpoczęto strajk polityczny, który przerodził się w walkę zbrojną. Wysunięto hasła poparcia wyprawy północnej, obalenia władzy militarystów, poparcia Rządu Narodowego i zwołania Zgromadzenia Narodowego, ustanowienia władzy politycznej mas ludowych. Opracowano także wielokierunkowy program żądań robotniczych, obejmujący wszystkie dziedziny życia fabrycznego. W ogłoszonym przez KPCh programie rządu rewolucyjnego Szanghaju włączano oprócz proletariatu kupców, inteligencję, młodzież studencką, a nawet żołnierzy. Wśród żądań znalazł się też postulat podniesienia płac żołnierzy i policjantów. Wytyczne KC KPCh zalecały wyraźnie dążenie do wciągania do ruchu jak najszerszych warstw.

Celem powstania było ustanowienie demokratycznej władzy w mieście i demonstracja siły ruchu robotniczego. Było to dużą pomocą dla frontu, ale jednocześnie miało poważne znaczenie polityczne. Powstaniem kierował Luo Ji-nu-nn (Luo Yi-nong), aktywną rolę odegrali w nim Czou En-laj i C’hä C’hiu-po. Przygotowaniem planów wojskowych i szkoleniem zorganizowanych grup kierował radziecki doradca A. A. Chmielew.

Mimo wysiłków innych doradców radzieckich nie udało się na czas skierować na front szanghajski oddziałów przychylnych rządowi wuhanowskiemu. Czang Kaj-szek zaś rozmyślnie wstrzymywał ofensywę. W Szanghaju imperialiści skoncentrowali około 10 000 żołnierzy, zaczęli oni zajmować punkty strategiczne w chińskiej części miasta, dowództwo stojących na redzie okrętów wojennych zagroziło ostrzałem miasta. Jednocześnie wojska militarysty Sun Czuan-fanna przeszły do ofensywy. W tych warunkach KPCh 23 lutego po dwudniowych walkach wydała rozkaz przerwania strajku i zaprzestała walk. Po powstaniu reakcja chińska rozpoczęła nową wzmoczoną falę represji wobec komunistów. Stracono ponad 100 uczestników powstania.

Marzec. W prowincji Hupej odbył się pierwszy prowincjonalny zjazd związków chłopskich. Wśród zgłoszonych tam żądań po raz pierwszy (wcześniej odbyło się już wiele podobnych zjazdów w innych prowincjach wyzwolonych przez NAR) pojawiło się twierdzenie, że „podstawowe rozwiązanie problemu ziemi możliwe jest tylko przez likwidację własności prywatnej”.

W rejonie działania NAR żywiołów rozwijały się związki chłopskie, niekiedy pozostające pod wpływami komunistów. Przejmowały one administrację lokalną, obniżały rentę dzierżawną. Tworzono ochotnicze chłopskie oddziały zbrojne. Dochodziło czasem do sądów nad obszarnikami i tracenia reakcjonistów.

Zjazdy prowincjonalne związków chłopskich odbywały się najczęściej pod kierunkiem komunistów i lewicowych kuomintanowców, niekiedy uczestniczyli w nich przedstawiciele centrum. Prócz żądań ekonomicznych i organizacji samo-

rządu podejmowano polityczne rezolucje o walce z imperializmem, niekiedy deklarowano wstąpienie do międzynarodówki chłopskiej.

Wydarzenia na wsi wywoływały coraz większe obawy w korpusie oficerskim armii rządu kuomintanngowskiego, większość dowódców pochodziła z rodzin obszar- niczych lub też posiadała majątki własne.

10 marca w Hankou rozpoczęło pracę III Plenum CKW Kuomintannu, uczest- niczyła w nim część członków CKW przebywająca poprzednio w Nanczangu.

Plenum w specjalnej rezolucji potwierdziło sojusz z KPCh. Dokonano reorga- nizacji rządu, dwa nowo utworzone ministerstwa — pracy i rolnictwa — powierzo- no komunistom Su Czaó-czenn (Su Zhao-zheng) i Than Phinn-szanowi. Premie- rem był Łann Cinn-lej. Postanowiono udzielić poparcia ruchowi chłopskiemu i ro- botniczemu, dokonać centralizacji finansów i polityki zagranicznej, umocnić pra- cę polityczną w armii. Posunięcia te oznaczały pośrednio ograniczenie wpływów Czang Kaj-szeka i umocnienie sił lewicy. Ponadto dokonano posunięć bezpośred- nio ograniczających jego władzę: dokonując zjednoczenia organów kierowniczych partii zmieniono ich strukturę. Zlikwidowano stanowisko przewodniczącego CKW, zajmowane przez Czanga, i na to miejsce powołano jedenastoosobowy Stały Ko- mitet. Wszedł do niego wraz z trzema sympatykami Łann Cinn-lej, stary lider lewicy Kuomintannu i stary opozycjonista Czanga, dwu komunistów oraz przed- stawiciele innych ugrupowań w Kuomintannie niechętnych Czangowi. Ten zaś nie miał w nim ani jednego przedstawiciela. Dokonano zmian na stanowiskach kierow- ników wydziałów CKW. Wydział organizacyjny przekazano Łann Cinn-lejowi (od- bierając go Czangowi). Zlikwidowano wydział kadr wojskowych, kierowany przez Czanga. Zamiast stanowiska przewodniczącego Rady Wojennej (był nim Czang) utworzono jej prezydium. Postanowiono dokonać reorganizacji komitetów prowincjonalnych.

Poważne sukcesy opozycji antyczangkajszekowskiej były ułatwione masowy- mi mityngami i strajkami odbywającymi się w lutym i marcu, kierowanymi przez KPCh. Ludność żądała zjednoczenia organów kierowniczych i kontynuacji reform.

Dokonane zmiany formalne nie zlikwidowały jednak dwuwładzy, pogłębiły jedynie rozłam. Czang Kaj-szek zachowywał poważne wpływy w administracji lo- kalnej i kontrolował też dużą część armii, a oficjalnie nie został pozbawiony funkcji głównodowodzącego.

W rejonach kontrolowanych przez siły reakcyjne rozpędzano nadal lewicowe komitety Kuomintannu, związki zawodowe i związki chłopskie. Mordowano dzia- łaczy. Włączały się do tego aktywnie jednostki podporządkowane Czang Kaj-sze- kowi. Wprowadzono zakazy propagandy antyimperialistycznej i proklamowano „przywracanie ładu”. Czang, walcząc praktycznie z KPCh oraz lewicowym ruchem ludowym i prowadząc potajemnie rozmowy z imperialistami i reakcją chińską, nie zrywał jednak oficjalnie z lewicą Kuomintannu, próbował wysondować, czy jest możliwe uzyskanie poparcia radzieckiego dla programu bardziej umiarkowanego i dla niego osobiście. Próby te zakończyły się bezowocnie. Komintern wyraźnie po- pierał linię rewolucyjną i rząd wuhanński.

21 marca kierowana przez komunistów Rada Generalna Związków Zawodo- wych Szanghaju na wiadomość o wkroczeniu na przedmieścia Szanghaju NAR wezwała proletariat do strajku powszechnego i powstania zbrojnego. W przygo- towaniach brał udział Czou En-laj i A. A. Chmielew. Powstanie było lepiej zorgani- zowane, w strajku brało udział 500 - 800 000 ludzi. Wieczorem 22 III cała chińska część miasta (prócz obcych koncesji) została opanowana przez powstańców. Komii-

tet Wykonawczy Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych Szanghaju wybrał rząd tymczasowy Szanghaju.

Oddziały wojskowe zgrupowania Czang Kaj-szeka, które początkowo wstrzymały ofensywę widząc tryumf powstania, wkroczyły do miasta.

24 marzec. Korzystając z pretekstu rzekomej napaści żołnierzy NAR na cudzoziemców w czasie wyzwania Nankinu, okręty wojenne Anglii i USA ostrzelały miasto, dokonując zniszczeń, byli zabici i ranni. 27 III Komintern ogłosił dramatyczny apel do proletariatu całego świata i uciśnionych ludów kolonii. Wzywano do solidarnościowych akcji powstrzymania już rozpoczętej interwencji zbrojnej w Chinach.

26 marca Czang Kaj-szek przyjechał do Szanghaju, a jego emisariusze pojechali do innych miast. Czang wygłosił szereg przemówień w różnych środowiskach, w tym także do robotników, deklarując fałszywie swą rewolucyjność i uznanie dla nich. Odbywał również wiele rozmów politycznych, przygotowując przejście do kontrofensywy wobec KPCh i wuhańskiego centrum Kuomintannu.

2 kwiecień. Zwolennicy Czang Kaj-szeka na posiedzeniu CKW doprowadzili do przyjęcia rezolucji potępiającej „ekstremistyczne działanie KPCh”. Zalecono lokalnym władzom wojskowym zastosowanie środków nadzwyczajnych — umocnienie dozoru i zamknięcie działaczy komunistycznych w areszcie domowym.

3 kwietnia w Szanghaju odbyła się narada działaczy Kuomintannu i generałów grupy Czanga. Wzięli w niej udział m. in.: Łann Cinn-lej, Czang Kaj-szek, Sunn Cy-ten, Li Cunn-žen. Doszło na niej do porozumienia lewego skrzydła z Czang Kaj-szkiem.

Postanowiono zwołać IV Plenum CKW dla wyjaśnienia „nieporozumień”, zalecając komunistom, aby do czasu jego zwołania zaprzestali wszelkiej działalności. Postanowiono ukarać wszystkich dowódców i działaczy partii oraz organizacji społecznych „odpowiedzialnych za organizację spisków i nieporządku”. Nakazano podporządkowanie oddziałów robotniczych lokalnym władzom wojskowym, grożąc w przeciwnym wypadku uznaniem ich za organizacje antyrządowe. Stwierdzono, że wszelkie postanowienia CKW i Rządu Narodowego mogą być realizowane dopiero po akceptacji przez „grupę szanghajską” uczestniczącą w naradzie.

Natychmiast po naradzie Czang Kaj-szek w obiegowym telegramie stwierdził, że cała władza polityczna, wojskowa, finansowa i kontakty międzynarodowe winny znajdować się w rękach Łann Cinn-leja. Ten zaś z kolei w podobnym telegramie do CKW, Rządu i lokalnych komitetów Kuomintannu zażądał przywrócenia do porządku „wszystkich organizacji idących niesłuszną drogą”, tj. lewicowych związków chłopskich i robotniczych oraz ich oddziałów zbrojnych.

5 kwietnia Łann Cinn-lej i Czhen Tu-siu we wspólnym oświadczeniu (uzgodniono je tylko z niektórymi członkami KC KPCh) deklarowali konieczność naprawy błędów przez komunistów i kuomintannowców. Stwierdzono, że Chiny potrzebują przede wszystkim realizacji trzech zasad ludowych, zaś dyktatura proletariatu nie może być zrealizowana ani obecnie, ani w dającej się przewidzieć przyszłości. W oświadczeniu nie wspomniano wcale o trwającej kampanii antykomunistycznej. Czhen Tu-siu nadal dążył za wszelką cenę do utrzymania frontu jedności.

6 kwiecień. Żołnierze północnego militarysty Czann Cuo-lina oraz policjanci wtargnęli na teren ambasady radzieckiej oraz attachatu wojskowego w Pekinie. Przeprowadzono rewizję, zagarnięto dużą część dokumentacji ambasady. Później opublikowano liczne materiały o pomocy radzieckiej dla rządu kantońskiego; o obecności radzieckich wojskowych itp. Rząd radziecki odrzucił oskarżenie o mieszanie

się w wewnętrzne sprawy Chin i oskarżył policję pekińską o sfabrykowanie fałszywych dokumentów. Na terenie ambasady aresztowano ponad dwudziestu obywateli chińskich tam przebywających. Większość z nich, komunistów i kuomintanowców, została po śledztwie oraz po torturach i parodii sądu zamordowana, wśród nich Li Ta-cao. Komintern ogłosił w związku z tym specjalny apel do proletariatu świata, wzywając do akcji protestu (1 maja). Napad na ambasadę był wcześniej uzgodniony z korpusem dyplomatycznym, co nadawało sprawie posmak skandalu międzynarodowego.

Incydent ten został poprzedzony szeregiem innych akcji antyradzieckich w Chinach. 28 II wojska militarystów północnych zagarnęły w Nankinie statek radziecki „Pamięć Lenina”; statek zatopiono, a załogę i część radzieckich pasażerów (wśród nich żonę Borodina, głównego doradcy Kuomintanu, oraz kurierów dyplomatycznych) uwięziono. W początkach kwietnia policja angielska w Szanghaju otoczyła radziecki konsulat generalny i przez pewien czas rewidowała wszystkich wchodzących i wychodzących. Było to rezultatem zaostrenia stosunków angielsko-radzieckich.

8 kwietnia Biuro Polityczne CKW Kuomintanu postanowiło przerzucić do Nankinu wierne sobie korpusy 4 i 11 dla rozbicia oddziałów Czang Kaj-szeka i przenieść tam stolicę.

Realizację planu wstrzymano w związku z przybyciem Łann Cinn-łaja z Szanghaju. Po konsultacjach z nim plany zmieniono, postanowiono kontynuować marsz na północ. Nowej kampanii wojennej nie rozpoczęto wobec zaostrenia się sytuacji politycznej.

9 kwietnia C'haj Jüan-phej (Cai Yun-pej), członek CKW, jeden z przywódców świeżo utworzonej Szanghajszej Rady Politycznej, wystąpił w obiegowym telegramie przeciwko ośrodkowi wuhańskiemu. Tegoż dnia Czang Kaj-szek ogłosił w Szanghaju stan wojenny, zakaz zebrań, demonstracji i strajków. Równocześnie zlikwidował w swoich oddziałach wydziały polityczne (zorganizowane przez Czou En-laja), wielu pracowników aresztowano. Ogłosił on także deklarację, ostro krytykującą lewicowych kuomintanowców i komunistów.

Przy poparciu władz w Szanghaju uaktywniły się dwa stare szanghajske tajne związki (rodzaj chińskiej mafii): Grupa Czerwona i Grupa Niebieska, od dawna nastawione wrogo do zorganizowanych przez komunistów związków zawodowych.

Po zakończeniu nowych przygotowań do zamachu Czang Kaj-szek wyjechał do Nankinu.

11 kwietnia przedstawiciele Anglii, USA, Francji, Japonii i Włoch wręczyli przedstawicielom rządu wuhańskiego i Czang Kaj-szeka ultimatum. Żądano w nim ukarania winnych incydentu nankińskiego, wynagrodzenia strat, powstrzymania ruchu antyimperialistycznego.

12 kwiecień. W nocy z 11 na 12 kwietnił wojska mocarstw imperialistycznych wkroczyły do chińskich dzielnic miasta i aresztowały ponad 1000 komunistów, których przekazano chińskim władzom wojskowym. Rano bandy Grupy Czerwonej i Grupy Niebieskiej weszły do dzielnic robotniczych i zaatakowały robotnicze pikietki i oddziały (liczące około 2700 osób). Oddziały wojskowe generałów kontrolujące miasto, postępujące w ślad za bandami tajnych związków pod pretekstem przywrócenia porządku publicznego, rozpoczęły rozbijać oddziały robotnicze.

Odpowiadano na to strajkami (200 000 uczestników) i mityngami; żądano zwrócenia broni oddziałom robotniczym, ukarania winnych incydentu, opieki dla rodzin poległych. Wysłano telegramy z prośbą o pomoc do Rządu Narodowego, ludu całych Chin i narodów całego świata. Wojsko otwarło do demonstrantów ogień

z karabinów maszynowych. Zajęto budynki związków zawodowych, przeprowadzono aresztowania komunistów, których często natychmiast tracono. Równocześnie grasowały bandy Czerwonych i Niebieskich, działające na własną rękę.

W dniach 12 i 13 kwietnia podobnych przewrotów dokonano w Nankinie, Hangczou, Ningpo, Ancingu, Fuczou. 15 kwietnia dokonano przewrotu w Kantonie. Rozpędzono związki chłopskie, mordowano lewicowców.

13 kwietnia w Nankinie Czang Kaj-szek utworzył nowy rząd, złożony z polityków orientacji prawicowej. Położyło to początek formalnej dwuwładzy, istniał bowiem nadal rząd w Wuhanie.

14 kwietnia Komintern zwrócił się z apelem do proletariatu i chłopów całego świata o walkę z rozpoczynającą się wojną imperialistyczną w Chinach grożącą przerodzeniem się w wojnę światową i wojnę z ZSRR. Stwierdzono, że imperialistom udało się w Chinach, rozbijając jedność Kuomintannu, kupić Czang Kaj-szeka, który stał się zdrajcą rewolucji chińskiej i ludu chińskiego oraz centralną postacią narodowej kontrrewolucji. Wśród haseł kończących wezwanie znalazło się: „Niech żyją robotnicy Szanghaju! Niech żyje rewolucyjny Kuomintann! Niech żyje KPCh!”.

15 kwietnia CKW Kuomintannu w Wuhanie przyjął deklarację potępiającą Czang Kaj-szeka; zarzucano mu m. in. złamanie wskazań Sun Jat-sena, naruszenie prerogatyw CKW i rządu, uzurpowanie sobie władzy nominacji dowódców, zawarcie sojuszu z imperialistami i militarystami, masowe mordy robotników i chłopów itd. W związku z tym postanowiono wykluczyć Czang Kaj-szeka z Kuomintannu.

17 kwietnia opublikowano drugą deklarację Kominternu omawiającą aktualną sytuację. „Miliony chłopów, robotników i demokratycznych elementów miast wyzwolone zostały od ucisku militarystów północnych. Masy te przystępują z nową siłą do walki o ekonomiczne i polityczne wyzwolenie Chin od ucisku imperialistów, militarystów i reakcjonistów. Kuomintann i Rząd Narodowy powinny przejąć na siebie w tej nowej walce kierownictwo masami i walczyć przeciwko tym, którzy próbują stanąć na drodze ruchu”.

W Wuhanie odbywały się wiece i demonstracje antyczangkajszekowskie. Działacze centrum wuhańskiego wygłaszali płomienne przemówienia. Wobec walki wuhańskiego centrum z Czangiem oprócz zacieklej krytyki Czanga (jest interesujące, że doradcy radzieccy zachowywali w tej kwestii wyraźną powściągliwość) w przemówieniach tych występowały pewne nuty antykomunistyczne. Kuomintann wyraźnie dążył do przejęcia kierownictwa całego ruchu mas, stania się jedynym ich przywódcą i organizatorem rewolucji. Początkowo planowano przy pomocy oddziałów wiernych rządowi zaatakować Nankin, później z tego zrezygnowano.

20 kwietnia wierne Rządowi Narodowemu jednostki NAR podjęły przerwany marsz na północ. Walkę z militarystami północnymi prowadził również Czang Kaj-szek. Od północo-zachodu podjął także ofensywę Fenn Jü-siann. W zwyczajnych walkach armie posuwały się naprzód. 31 maja jednostki NAR spotkały się w mieście Kaifeng z oddziałami północnych armii Fenn Ju-sianna.

27 kwietnia w Wuhanie rozpoczął się V Zjazd KPCh (trwał przez pierwszą dekadę maja). Obecnych było 80 delegatów reprezentujących 57 967 członków. W Zjeździe uczestniczyli przedstawiciele międzynarodowych organizacji komunistycznych. Komintern reprezentował Roy (dawny opozycjonista Lenina, ulegający tendencjom lewackim, bliski trockistom). Zjazd został zwołany na żądanie Kominternu mimo oporu Czen Tu-siu. Liczne organizacje lokalne znajdowały się w opozycji do Czen Tu-siu, krytykowali go też za „oportunizm” i „prawicowość” niektórzy członkowie kierownictwa (m. in. Č'hü Č'hiu-po). Dokumenty przedstawione zjazdowi przez

kierownictwo były przyjęte na posiedzeniu KC mimo ostrej opozycji części jego członków; dyskusję nad oceną sytuacji postanowiono przenieść na Zjazd.

W Zjeździe uczestniczyli jako goście przedstawiciele Kuomintanu.

Referat podstawowy wygłosił Czhen Tu-siu. Przedstawił on periodyzację rewolucji chińskiej (granica etapów były w niej wydarzenia militarne). Omawiając okres obecny stwierdzał, że burżuazja odeszła z frontu rewolucyjnego. Czhen odrzucał krytykę niektórych organizacji KPCh i Borodina oraz zarzuty, iż KPCh przejawiała kapitulancję w okresie wypadków marcowych roku ubiegłego. Jednocześnie uznał za błędną taktykę KPCh w okresie rozpoczynania wyprawy północnej, pasywność w pierwszym okresie. Odrzucenie aktywnego uczestnictwa pozbawiło wówczas partię możliwości wpływu na sytuację. Czhen dawał fałszywą ocenę burżuazji chińskiej; z jednej strony twierdził, że cała burżuazja bez uwzględniania zmian zachodzących w czasie, „jest kontrewolucyjna”, z drugiej uznawał konieczność przyciągnięcia jej do ruchu narodowego, w tym i wielkiej burżuazji (wydaje się, że właśnie ta ocena burżuazji determinowała jego linię polityczną; ocena ta może też wyjaśnić jego przeczucie się od hurrarewolucyjności do kapitulancji oraz nieumiejętność wyważonej gry politycznej).

W kwestii chłopskiej przyznawał wprawdzie, że poprzednio linia partii była zbyt prawicowa, jednocześnie stwierdzał: „konfiskata wszystkich ziem obszarnczych w obecnej chwili będzie środkiem nazbyt rewolucyjnym. Powinniśmy się przez pewien czas trzymać średniej linii [...] zachowywać sojusz z drobną burżuazją [...] drobnych obszarncików nie można wywłaszczyć”. Linię tę uzasadniał on koniecznością walki z północnymi militarystami i Czang Kaj-szekiem. Odrzucał koncepcję „najpierw pogłębiać rewolucję, potem ją rozszerzać terytorialnie”, wypowiadał się za działaniami typu przeciwnego, tak interpretował wytyczne Kominternu.

Zjazd poddał ostrej krytyce politykę w kwestii chłopskiej, lecz w zasadzie przyjął tę linię. Postanowiono skonfiskować i przekazać chłopom-dzierżawcom ziemie wielkich obszarncików, kompanii przemysłowych, świątyń, rodów, zachować zaś własność drobnych obszarncików oraz oficerów NAR. W stosunku do niej stwierdzano jednak, że opłata dzierżawna nie powinna przekraczać wysokości podatku państwowego, w rezultacie więc i drobni obszarncicy byliby pozbawieni zysku, a podstawowa masa chłopów dzierżawiąca ziemię od nich nie uzyskałaby tytułu własności (w komisji rolnej wypracowującej tę linię uczestniczył Mao Tse-tung). Rezolucja w kwestii chłopskiej zalecała przejmowanie władzy na wsi przez chłopów, tworzenie ich oddziałów zbrojnych, likwidację długów, inicjowanie form spółdzielczych.

Czhen Tu-siu twierdził, że w warunkach Chin, przy bezpośredniej obecności imperialistów w wielkich miastach i siły burżuazji, rewolucja nie może się rozwijać. W związku z tym uznał za błędną politykę powstań proletariackich, próby ustanowienia władzy ludowej. Czhen wystąpił z propozycją przeniesienia centrum rewolucji do prowincji północno-zachodnich, gdzie słabe są pozycje imperialistów i burżuazji, w pobliżu granic ZSRR. Zjazd odrzucił zarówno koncepcję „najpierw rozszerzenie rewolucji, potem jej pogłębienie”, jak i „teorię północno-zachodnią” — przeniesienia bazy rewolucyjnej. Stwierdzano, że najpewniejszą bazą KPCh jest proletariat Szanghaju i Kantonu oraz wciągnięte już do rewolucji chłopstwo Chin południowych i centralnych.

Nadzwyczaj ostra była dyskusja o dalszym kierunku działań militarnych, rozwijająca się jeszcze przed zjazdem. Borodin proponował wznowienie wyprawy północnej, marsz przez prowincję Honan na Pekin. Popierał to Czann Thaj-lej, a także Czhen Tu-siu i Phenn Szu-czy, gdyż było to zgodne z ich „teorią północno-zachodnią” i ogólną strategią na rozszerzenie bazy.

Than Phinn-szan i Czann Kuo-thao proponowali marsz na południe, na Kanton, aby przywrócić kontrolę nad nim, uczynić podstawową bazą ruchu dobrze już znane, bogate rejony południowe. Koncepcję tę popierał Roy. Bliski jej był C'haj He-sen, ten jednak kładł nacisk na umocnienie poprzednio ruchu rewolucyjnego w rejonie Wuhanu i zachowania go jako bazy.

Chü C'hiu-po wysunął koncepcję marszu na wschód — na Nankin, walki z Czang Kaj-szekiem i imperialistami. Początkowo tę właściwie koncepcję KPCh przyjęła. Później zmieniono ją, akceptując decyzje CKW marszu na północ.

Przy marszu na północ unikano bezpośredniej konfrontacji z Czang Kaj-szekiem, kontynuującym marsz w tym kierunku. Przywracano nawet faktyczne współdziałanie obu centrów. Unikano konfrontacji z Anglią. Istniała nawet możliwość zyskania obcego sojusznika; Japonia deklarowała nieoficjalnie możliwość poparcia Kuomintannu. Decyzja o marszu na północ była brzemnienna w poważne konsekwencje i niebezpieczeństwa dla KPCh. Borodin jednakże uznawał, że niebezpieczeństwa przy tym wariacie będą jednak najmniejsze (była to zapewne ocena słuszna).

Zjazd przyjął program szerokiej poprawy warunków życia klasy robotniczej; odrzucono tezę, jakoby proletariats poświęcać musiał się dla dobra rewolucji; podkreślano, że musi ona dawać realne korzyści ekonomiczne już w czasie jej trwania.

Zjazd odrzucił formułę jednego z liderów Kuomintannu, Šü Č'hiena (Xu Qian), uznając KPCh za awangardę klasy robotniczej, a Kuomintann za reprezentanta chłopstwa. „Rewolucja agrarna to obalenie feudalizmu i ustroju patriarchalnego. kierowana jest ona przez klasę najbardziej postępową w danej epoce. Proletariat będąc w Chinach klasą najbardziej rewolucyjną powinien kierować chłopstwem w jego walce przeciw absolutyzmowi feudalnemu”. Również uczestniczący w Zjeździe Łann Cinn-lej zaakceptował ideę niekapitalistycznej drogi rozwoju, choć jednocześnie wyraził wątpliwość, czy znajdzie ona poparcie u mas drobnych posiadaczy.

Zjazd wskazał na słabości KPCh: „Partia nasza obecnie nie jest jeszcze partią o silnej organizacji, jest ona zbiorem różnych grup komunistów. Organizacje lokalne są lepsze niż KC. Komórki podstawowe nie odgrywają istotniejszej roli [...] Komórka jest tylko organizacją, która przekazuje opinie i instrukcje instancji wyższych, a nie organem działania” (prócz tego można dodać, że w KPCh podobnie jak w całym społeczeństwie chińskim owej epoki nadzwyczaj ważne były relacje osobistego posłuszeństwa, rozwijały się w niej stosunki szczególnego patriarchalizmu). Czen Tu-siu, mimo krytyki jego linii, pozostawał autorytetem jako twórca partii.

Zjazd zaakceptował postanowienia VII Plenum Kominternu i w zasadzie opracował program na ich podstawie. Z jednej strony zjazd przyjął program reform częściowych, z drugiej jednak stwierdzał, że obecnie sprzyjają rewolucji w Chinach warunki międzynarodowe i wewnętrzne, podnosi się jej wielka fala i zbliża szybko czas rozstrzygających zwycięstw.

Wybrano nowe KC (29 członków i 11 kandydatów). Sekretarzem Generalnym ponownie wybrano Czen Tu-siu, przyjmując, iż uznał on wskazane mu błędy. W skład Biura Politycznego, które miało częściowo ograniczyć jego władzę i wprowadzić kierownictwo kolegialne, wybrano: Czhen, Li Li-sana, C'haj He-sena Č'hü C'hiu-po, Than Phinn-szana i Czann Kuo-thao.

1 maj. W Wuhanie proklamowano jednodniowy polityczny strajk powszechny. Sytuacja w tym rejonie była nader skomplikowana; pogłębiał się kryzys gospodarczy i społeczny, obcy kapitał wprowadził częściową blokadę gospodarczą regionu. Zamykano przedsiębiorstwa obce i chińskie. Burżuazja narodowa obiektywnie nie była często zdolna zaakceptować żądań robotniczych, nie liczących się z możliwo-

ściami ekonomicznymi przedsiębiorstw. Wzrastało bezrobocie. Pojawiły się trudności zaopatrzenia. Galopująca inflacja unicestwiała uzyskiwane znaczne podwyżki płac. W tej sytuacji w ruchu robotniczym wystąpiły dwie tendencje. Jedna zalecała kontynuowanie przemian rewolucyjnych. 24 kwietnia Komitet Wykonawczy Federacji Związków Zawodowych ogłosił nowy program walki z imperializmem i kontrrewolucją, walki o poprawę warunków życia i pracy robotników, wprowadzenia ustawodawstwa pracy. Druga tendencja uznawała konieczność zaprzestania czasowo walki z kapitalistami „w interesie rewolucji narodowej i światowej”. 24 IV Rada Związków Zawodowych prowincji Hupei, mieszcząca się w Wuhanie (działała w niej aktywnie Liu Szao-tsi), zaleciła przerwać walkę klasową. Zawarto porozumienie z przedsiębiorcami i kupcami chińskimi, ustanowiono mieszany sąd arbitrażowy, zakazując jednocześnie strajków, za niewielkie ustępstwa o charakterze symbolicznym i rzeczowym wycofano listę radykalnych żądań robotniczych.

W niektórych przedsiębiorstwach robotnicy jednak przejmowali władzę, a zbrojne oddziały robotnicze kontrolowały sytuację w fabrykach i dzielnicach proletariackich. Dochodziło do incydentów.

18—30 maj. Na VIII Plenum Komitetu Wykonawczego Kominternu w Moskwie szczegółowo omawiano sytuację w Chinach po przewrocie Czang Kaj-szeka. Opozycja trockistowska podjęła generalny atak na dotychczasową linię Kominternu, czyniąc z kwestii chińskiej główny przedmiot swej walki frakcyjnej. Wychodząc z zawyżonych ocen siły i wpływów KPCh, przyjmowanych wówczas w Kominternie, opozycja żądała przejścia KPCh do bezpośredniej walki o władzę. Odrzucano tezę o potrzebie własnego doświadczenia mas, uzyskania odpowiedniego stopnia ich świadomości politycznej. Poparcie dla połowicznych form instytucjonalnych w życiu politycznym, szerokiego frontu społecznego trockiści uważali za zdradę rewolucji. Żądano przechodzenia od rewolucji narodowej do socjalistycznej, bezpośredniego przerastania jednej w drugą. Potępili oni sunjatsenizm jako „ideologię reakcyjną”, nie chcąc dostrzegać jego rewolucyjnej roli na ówczesnym etapie. Kuomintang traktowano jako zwykłą partię burżuazyjną, która nigdy nie była rewolucyjna, a tylko udawała „rewolucyjność”. Trockiści żądali natychmiastowego przejścia do radykalnej rewolucji agrarnej, utworzenia na początek rad delegatów robotniczych jako organów władzy. Żądano usunięcia z rządu wuhańskiego działaczy, którzy opieraliby się władzy rad.

W przyjętej rezolucji o kwestii chińskiej Komitet Wykonawczy stwierdził słuszność dotychczasowej linii i wielkie międzynarodowe znaczenie rewolucji chińskiej. Uznano, że wydarzenia potwierdziły przewidywania VII Plenum, a powstanie nankińskiego centrum oznacza rzeczywiste przejście burżuazji narodowej do obozu kontrrewolucji. Odrzucano możliwość zawarcia kompromisu z Czang Kaj-szkiem lub prawicą Kuomintangu jako „zdradę interesów rewolucji”. Stwierdzano, że w wyniku rozłamu powstały „trzy obozy”: obóz imperialistów, militarystów i kompradorów, obóz narodowej burżuazji z Czang Kaj-szkiem oraz obóz proletariatu, chłopów i rzemieślników. Sądono, że chociaż Czang prowadzi jeszcze walkę z imperializmem, tocząc walkę na dwa fronty, powoli musi dojść do zjednoczenia całego obozu reakcji. Sojusz z burżuazją narodową w przeszłości uznano za słuszny, lecz jednocześnie stwierdzano, że etap ten już zakończył się. „Zakończenie rewolucji burżuazyjno-demokratycznej przeciw feudalizmowi [...] i tym bardziej zakończenie walki z imperializmem mogą być realizowane tylko w walce z burżuazją, która stała się kontrrewolucyjna”. Odrzucano tezę o rzekomym konflikcie między rozwojem ruchu mas a walką narodowyzwolenczą, uznając ten ruch za niezbędną podstawę zwycięstwa w walce z imperializmem.

Rezolucja potępiała jako szkodliwy i fałszywy pogląd, że aktualna kontrofensywa burżuazji w Chinach oznacza załamanie się rewolucji, szereg częściowych porażek nosił zdaniem Plenum czasowy charakter, wiązał się z aktywną pomocą słabej burżuazji chińskiej międzynarodowego imperializmu. Rozwój ruchu mas w samych Chinach — jak sądzono — oraz na całym świecie z łatwością doprowadzi do zwyciężenia chwilowego kryzysu.

Dla rozwoju ruchu mas w Chinach zalecano prowadzenie rewolucji agrarnej i częściowe zaspokojenie żądań klasy robotniczej. Wysuwano postulat pełnej likwidacji renty dzierżawnej, nowego podziału ziemi, konfiskaty ziemi obszarnej. „Rewolucja agrarna, włączając konfiskatę i nacjonalizację ziemi — oto podstawowa wewnętrzna treść społeczno-ekonomiczna nowego etapu rewolucji chińskiej”. Zwracano uwagę na potrzebę włączenia do rewolucji agrarnej rządu, dokonanie jej „z góry i z dołu”. W miastach uznawano za słuszne podwyższenie płac, wprowadzenie 8-godzinnego dnia pracy i ustawodawstwa pracy. Zalecano prowadzenie na najszerszą skalę polityki zbrojenia mas, tworzenia oddziałów chłopskich i robotniczych.

KPCh zalecano z jednej strony aktywne uczestnictwo w rządzie i pracę w Kuomintannie, z drugiej zaś podnoszono konieczność zachowywania samodzielności i możliwości krytyki rządu, jego niekonsekwencji, potrzebę własnej platformy ideologicznej, rozwijania radykalnego ruchu mas. Plenum odrzucało radykalną interpretację chwili obecnej jako końca etapu rewolucji narodowyzwoleńczej i początku rewolucji proletariackiej oraz chłopskiej. Stwierdzano, że nadal trwa kontynuacja rewolucji narodowyzwoleńczej ze zmianą tylko układu klasowego, wysunięciem się na czoło proletariatu, w związku z czym rewolucja odbywać się musi nadal pod sztandarem Kuomintannu. Postulowano kontynuację wysiłków przekształcenia go w rzeczywiście masową, ludową partię rewolucyjną.

Plenum potępiało pravicowe błędy KPCh, występującą niekiedy ugodowość, obawę rozwijania radykalnego ruchu mas. Zalecano przeprowadzenie szerokiej kampanii w partii, wyjaśniającej linię Kominternu. Rząd wuhański określono jako reprezentujący aktualnie proletariąt, chłopów, rzemieślników i część średniej burżuazji, stwierdzając, że rozwija się on w kierunku dyktatury robotniczo-chłopskiej przez odejście burżuazji, lecz uznawano, iż będzie to dłużej trwający proces. Ogłoszono za podstawowy „kurs na masy”, odrzucono jednak hasła władzy radzieckiej jako przedwczesne. Zalecano umocnienie armii rządu wuhańskiego, jej rewolucyjnego charakteru. Ogólnie więc Komintern zalecał KPCh linię radykalnie rewolucyjną, lecz jednocześnie, akceptowanie kompromisów.

W taktyce wobec imperialistów zalecano wprost taktykę manewrowania, częściowych ustępstw i częściowych ofensyw, uzależniając to od aktualnych potrzeb i możliwości. Przypominano w tym kontekście układ brzeski jako przykład takiej linii. Określano, iż rozwijając walkę z burżuazją należy gwarantować własność drobnej burżuazji pochodzącą z pracy. Zalecano KPCh tworzenie organizacji nielegalnych wśród robotników, chłopów i żołnierzy, mogących podjąć kierownictwo wystąpieniami mas.

Plenum zaleciło aktywne działanie wszystkim sekcjom Kominternu, popieranie rewolucji chińskiej i walkę z przygotowaniem do wojny i interwencji. Twierdzono, że świat podzielony jest obecnie na dwa obozy: jeden to ZSRR i Chiny rewolucyjne, drugi to świat kapitalistyczny. Klęska rewolucji chińskiej miałaby, zdaniem Kominternu, poważny negatywny wpływ na całą sytuację światową, doprowadziłaby do umocnienia ponownie kapitalizmu, odbiła się niekorzystnie na sytuacji całego proletariatu w świecie. Wystąpiono z tezą, że imperializm przeszedł od etapu „ma-

łych wojen” do etapu „wielkich wojen” i coraz poważniejsza jest groza nowej wojny światowej.

19—26 maj w Hankou odbyła się konferencja Związków Zawodowych Oceanu Spokojnego. Uczestniczyli w niej delegaci Chin, Japonii, Korei, Jawy, Anglii, Francji, USA i ZSRR, a także przedstawiciele Profinternu na czele z jego przewodniczącym A. Łozowskim. Konferencja wyraziła poparcie dla walki proletariatu chińskiego i wezwała proletariat całego świata do walki z imperializmem angielskim i jego antyradzieckimi prowokacjami.

19—28 czerwca w Hankou odbył się IV Ogólnochiński Kongres Związków Zawodowych. Uczestniczyło w nim ponad 400 delegatów różnych związków chińskich i delegaci Konferencji Oceanu Spokojnego oraz Profinternu na czele z Łozowskim.

Łozowski w przemówieniu „Rewolucja chińska i związki zawodowe” odrzucił oskarżenia reakcji o ekstermizm działania proletariatu chińskiego, przedstawianie jego walki jako panowania chaosu. Odrzucił tezę, że robotnicy i chłopci walczą tylko o swoje egoistyczne interesy zaprzepaszcżając rewolucję narodową, cierpią na „dziecięcą chorobę lewicowości”. Ostro i otwarcie skrytykował kontrrewolucyjnych generałów, wśród nich Czang Kaj-szeka i rzekomo popierających rząd, a występujących przeciw ruchowi mas (wydaje się, że ostrość sformułowań w jego przemówieniu (typu np. „cóż to za rewolucja, w której każdy generał czyni, co mu się żywnie podoba”) pochodziła w części z niedostatecznego zrozumienia specyfiki rewolucji chińskiej i istniejącej tam sytuacji. Materiały Kominternu specyfikę tę uwzględniały).

Rezolucja Kongresu zawierała postulaty walki przeciw kontrrewolucyjnej klicie Czang Kaj-szeka, kompradorów, wielkiej burżuazji i obszarników o ustanowienie demokratycznej dyktatury robotników, chłopów i drobnej burżuazji miast. Postulowano szeroki program nacjonalizacji i wkroczenie na niekapitalistyczną drogę rozwoju. W kwestii rolnej uchwały były zgodne z postanowieniami V Zjazdu KPCh, choć zawierały pewne nowe elementy, wspominały o konieczności „trwałego zapewnienia ziemi chłopom”. Kongres sformułował także postulaty ustawodawstwa pracy, m. in. podniesienia płac i ośmiogodzinnego dnia pracy. Potępiano także oskarżających masy o „zbyt radykalne działania”. Kongres przyjął więc program nieco bardziej radykalny niż KPCh, pojawiły się na nim elementy pośredniej krytyki linii KPCh. W tym duchu występował też Łozowski. Wielu delegatów od organizacji lokalnych żądało zastosowania radykalnych środków przeciw kontrrewolucji, zapewnienia bezpieczeństwa związkom, stwierdzając, że w przeciwnym wypadku proletariat przestanie popierać Rząd Narodowy.

Było to przejawem zaostrzenia się kryzysu politycznego.

Maj—czerwiec. W prowincji Hunan, na mniejszą skalę w prowincji Hupei, a także w innych prowincjach rozwijał się nadal ruch chłopski. Związki chłopskie przejmowały władzę lokalną. Chłopi konfiskowali ziemię i ziarno obszarników, walczyli z miejscową reakcją. Opornych oprowadzano po wsiach i osiedlach w papierowych czapkach pogardy, zdarzały się też wypadki tracenias obszarników i miejscowych funkcjonariuszy. W miastach rozwijał się ruch strajkowy. Towarzyszył temu pogłębiający się kryzys gospodarczy.

W tej sytuacji korpus oficerski NAR, związany z klasami posiadającymi, zaczął przechodzić coraz częściej do obozu reakcji i walczyć z ruchem mas.

Syczuański militarysta Jann Sen, który poprzednio uznał Rząd Narodowy, uderzył z zachodu. Dołączył do niego gen. Sia Tou-jin, zajmujący pogranicze prowincji Hunan i Hupei. Wojska ich maszerowały na Wuhan pod hasłami. „Walczyć z komunistami”, „Precz ze związkami chłopskimi”. 19 maja na przedpolach Wuhanu wojska te zostały rozbite przez siły wierne rządowi. Rząd Łann Cinn-łeja zaczął roz-

wiązywać najbardziej aktywne związki chłopskie. Wybuchły bunt garnizonów w północnej części Hupei i południowej Hunanu. Zawiązano spisek w samym Wuhanie. 21 maja gen. Su Khe-siann dokonał przewrotu w Czangsza — stolicy prowincji Hunan. Rozpędzono Komitet Kuomintannu, prowincjonalne rady związków chłopskich i zawodowych, wypuszczono z więzień reakcjonistów. W ciągu dwudziestu dni zamordowano w prowincji ponad 10 tysięcy tzw. czerwonych. Przewrót został poparty faktycznie przez głównodowodzącego wojskami Rządu Narodowego gen. Thann Szenn-czy. Zażądał on od Rządu powstrzymania rewolucji na zapleczu, dopóki trwają działania na froncie, „wiadome nam jest, że wszystkie organy partyjne Hunanu znalazły się w rękach osób, które postawiły się ponad partią, buntowników i osób nieprawomyślnych”.

Lokalne władze KPCh, dysponujące około 9 tysiącami uzbrojonych chłopów i robotników, chciały zlikwidować bunt, lecz komitet prowincjonalny zakazał tego, obawiając się zerwania współpracy z Rządem Narodowym. KC KPCh wydało formalny zakaz walki z oddziałami Su Khe-sianna (liczącymi zaledwie 700—900 żołnierzy). W warunkach trudności komunikacyjnych nowe dyspozycje nie dotarły do wszystkich grup i część z nich podjęła walkę, która zakończyła się ich rozbiem. Próby rozwiązania politycznego konfliktu w Hunanie i rokowań z buntownikami nie dały rezultatu. 1 czerwca w Nanczangu dokonał przewrotu gen. Czu Phej-te, który wypędził komunistów, rozwiązał związki chłopskie i robotnicze. Rząd Narodowy nie udzielił mu dymisji, obawiając się przejęcia władzy w tym rejonie przez jeszcze bardziej reakcyjnego generała. Czhen Tu-siu w tym okresie zaczął wprost odmawiać wykonywania dyrektyw Kominternu jako „lewackich”, dążąc za wszelką cenę do utrzymania współpracy z rządem ewoluującym na prawo. 30 maja Fenn Jü-siann zadeklarował oficjalnie, że uznaje nadal głównodowodzącym Czang Kaj-szeka, a rząd nankiński bynajmniej „nie jest kontrewolucyjny”. Równocześnie podjął on rokowania z Czangiem. 10 czerwca w Czengczou odbyło się spotkanie liderów rządu wuhańskiego i dowódców NAR z Fenn Jü-siannem. Omawiano stosunki z ZSRR i sytuację aktualną. Łann Cinn-łej poinformował na nim o telegramie z Kominternu, pokazanym mu potajemnie przez Roya. W telegramie tym Komintern miał jakoby informować, że uznaje Kuomintann i kierownictwo KPCh niezgodnymi do kierowania rewolucją chińską i sam przyjmuje bezpośrednio kierownictwo. Roy miał rzekomo Łannowi zaproponować współpracę przy realizacji nowej linii (Roy został w trybie pilnym odwołany z Chin). Bez względu na to, czy informacja Łanna o treści owej konfidencjonalnej rozmowy odpowiadała prawdzie (nie można wykluczyć, że Roy przekroczył swe kompetencje, w Kominternie trwała wówczas ostra walka z opozycją, popierającą Roya), fakt ten, w interpretacji Łanna, odegrał wielką rolę w dalszym rozwoju wypadków. 19 czerwca w Suczou rozpoczęły się kilkudniowe rozmowy Fenn Jü-sianna z Czang Kaj-szkiem i innymi liderami rządu nankińskiego. We wspólnym komunikacie zadeklarowali oni chęć doprowadzenia do końca rewolucji narodowej. Fenn zażądał od rządu wuhańskiego usunięcia radzieckich doradców, przyłączenia się do obozu nankińskiego i kontynuacji wyprawy północnej. Ze swojej armii usunął komunistów i wstrzymał pracę komitetów Kuomintannu.

Rząd wuhański rozpoczął rozbijanie oddziałów chłopskich i robotniczych, na co wyraził zgodę Czhen Tu-siu. Poszczególni dowódcy w rejonie samego Wuhanu zaczęli usuwać ze swych oddziałów komunistów, deklarując zerwanie współpracy z KPCh. Rząd wuhański rozpoczął przygotowania do przyjęcia ultimatum Czanga i Fenna (22 czerwca odbyło się spotkanie członków CKW, zdecydowano zerwanie z KPCh).

23 czerwca w Wuhanie rozpoczęło się I rozszerzone plenum KC KPCh. W imie-

niu KC Komsomołu Żen Pi-szy (Ren Bi-shi) zażądał od kierownictwa KC KPCh zaznajomienia plenum z dokumentami Kominternu i ostatnimi telegramami, proponując przyjęcie rezolucji popierającej linię Kominternu. Czhen Tu-siu odmówił pokazania dokumentów, zaatakował ostro władze Komsomołu i osobiście Żen Pi-szy. Czhen zaproponował przyjęcie własnego programu politycznego, zawierał on uznanie kierowniczej roli Kuomintannu w rewolucji oraz instancji jego w stosunku do ruchu robotniczego i chłopskiego. „Dla uniknięcia nieporozumień” proponował przekazać oddziały zbrojne pod zarząd władz administracyjnych. Zaproponował też złożenie przez komunistów — członków rządu prośby o dymisję i ustąpienie zeń bez ostentacji. Czhen tłumaczył te posunięcia koniecznością uniknięcia niekontrolowanych incydentów, nieustannych podejrzeń ze strony Kuomintannu oraz pozbawienia podstaw rozwijającej się propagandy antykomunistycznej. Kierownictwo KPCh nie akceptowało środków stosowanych przez radykalizujący się ruch mas, nie wierzyło w jego siłę i realność stawianych przezeń celów, możliwość rozwoju rewolucji. W wyniku poważnych rozbieżności plenum nie było zdolne podjąć żadnych decyzji.

Komintern przyjął uchwałę o aktualnej sytuacji w Chinach.

13 lipca nowe kierownictwo KPCh z Č'hü Č-hiu-po na czele ogłosiło pierwszą deklarację polityczną. Utrzymywano hasła frontu narodowego, ale proklamowano walkę z rządem kuomintanowskim, który „zdradził rewolucję”. Tego samego dnia zwracano się z nią do wszystkich członków KPCh, jej kierownictwa i wszystkich sekcji Kominternu.

W części wstępnej uchwały referowano w skrócie decyzje VII i VIII plenum, uznając je nadal za słuszne. Równocześnie stwierdzano dalszy, niezwykle szybki rozwój wydarzeń, skracanie poszczególnych etapów. Konstатовano niezwykle szybkie zaostrzenie się sprzeczności klasowych, przy czym za kwestię centralną uznawano stosunek do rewolucji agrarnej. Stwierdzano otwarte przechodzenie armii na stronę kontrrewolucji, łączenie się różnych jej grup. Nazywano Czang Kaj-szeka i generałów rządu wuhańskiego kontrrewolucjonistami. Mówiono o wysiłkach pravicowych liderów rządu popierania działań kontrrewolucji i rozpędzania związków chłopskich i robotniczych, hamowania rewolucji agrarnej. Konstатовano dążenie kierownictwa Kuomintannu do wykluczenia zeń komunistów. „W ten sposób Wuhan staje się już siłą kontrrewolucyjną”. W związku z tym stwierdzano, że etap sojuszu z burżuazją narodową, popierania jej walki z siłami imperializmu jest już zakończony. Wspomniano, że liderzy lewicy Kuomintannu odrzucili rady Kominternu rozwijania rewolucji agrarnej i bojkotowali zbrojną likwidację buntu Czang Kaj-szeka. Twierdzono, że działacze wuhańscy mogą obecnie tylko udawać postawę rewolucyjną, głosić frazesy bez pokrycia, faktycznie zwalczając rewolucję i to powinno być podstawą ich ocen przez komunistów. Jednakże KC KPCh i Biuro Polityczne nie dostrzegły tych przemian. Nie realizowały one dyrektywy Kominternu o rozwijaniu rewolucji agrarnej, krytyce prawicy Kuomintannu, kierowaniu Kuomintannu w lewo a wręcz przeciwnie hamowały rozwój rewolucji, występowały z hasłami oportunistycznymi najpierw rozszerzania jej a dopiero potem pogłębiania. „Kierownictwo KPCh prowadziło linię na blokowanie mas. Rewolucyjne dyrektywy KW Kominternu były przez kierownictwo KPCh uchylane. Doszło nawet do tego, że Biuro Polityczne KPCh »zgodziło się« na rozbrojenie robotników!” Potępiano ostro tchórzliwe ustąpienie komunistów z rządu. „Komintern wielekroć w wewnętrznych dyrektywach ostro krytykował kierownictwo KPCh. Uprzedzał, że będzie otwarcie krytykował KC jeśli nie naprawi on swych błędów. Obecnie, gdy KC partii odrzuciło dyrektywy Kominternu,

Komitet Wykonawczy uważa za swój obowiązek rewolucyjny wezwać otwarcie członków KPCh do walki z oportunizmem KC". Stwierdzano, że należy natychmiast poprawić błędy kierownictwa KPCh: ustąpić z rządu wuhańskiego ogłaszając jednocześnie zasadniczą deklarację polityczną, żądać ukarania osób walczących z ruchem mas, w Kuomintannie należy pozostawać nadal wiążąc się ściślej z jego dółami, żądać obalenia jego obecnego kierownictwa i przygotowywać jego nowy kongres, rozwijać związki zawodowe oraz przygotowywać proletariat do decydujących wystąpień i rozwijać rewolucję agrarną. Postulowano uzdrowienie centralnych organów partii wyrażając pewność, że znajdzie ona dość siły by tego dokonać. Udzielano poparcia komсомоłowi oraz nowym przywódcom chłopskim i robotniczym, którzy wyrosli w okresie wojny domowej, stwierdzając że konieczne jest, by oni uzyskali decydujący wpływ w KC, co zabezpieczy prawidłowe kierownictwo masami i sukces rewolucji.

Informację tę o sytuacji w KPCh zamieściła „Prawda”.

14 lipca CKW Kuomintannu wbrew protestom niektórych działaczy lewego skrzydła postanowił zerwać współpracę z KPCh. 15 lipca dokonano reorganizacji rządu, komuniści ustąpili zeń, rozpoczęto nagonkę antykomunistyczną pod hasłem „lepiej zabić tysiąc niewinnych, niż pominąć jednego winnego”. 17 lipca wojska kontrrewolucyjnego generała He Ciena (He Jian) zajęły trójmiasto — Wuhan.

Z Wuhanu wyjechali lewicowcy będący w opozycji do dokonanego przewrotu. Wcześniej jeszcze zaczęli odjeżdżać doradcy radzieccy oraz grupy komunistów chińskich. Niektórzy z doradców zostali czasowo zatrzymani w więzieniu (wypuszczono ich dopiero na osobistą interwencję Czang Kaj-szeka). Władze chińskie przeproszały za „incydenty”. Komunistów chińskich mordowano, mordowano też personel chiński chcący wyjechać z doradcami do ZSRR.

W całych Chinach rozpoczęła się nagonka antykomunistyczna i antyradziecka. Uczestniczyły w niej aktywnie władze obcych koncesji i policja mocarstw imperialistycznych dokonująca rewizji radzieckich przedstawicielstw w Chinach, mieszkań prywatnych, konfiskująca dokumenty.

1 sierpnia w Nanczangu podniosły bunt przeciw rządowi wuhańskiemu oddziały wiernie linii rewolucyjnej, które tam się skoncentrowały, były to 24 dywizja pod dowództwem Je Thinna (Ye Ting), 15 dywizja pod dowództwem He Lunna (He Long) — stacjonujące poprzednio w Wuhanie oraz oficerski pułk szkoleniowy Czu Te (Zhu De) stacjonujący w Nanczangu. W powstaniu wzięły udział niewielkie oddziały robotnicze i chłopskie, w trakcie powstania zbuntowane dywizje prowadziły rekrutację. Ogółem siły powstańców liczyły około 30 tysięcy ludzi.

Przygotowaniem powstania kierował Czou En-laj. Utworzono centralny organ władzy — Komitet Rewolucyjny, w skład jego weszło 25 osób, komunistów, późniejszych wybitnych działaczy KPCh i przedstawicieli lewicy Kuomintannu, m. in. wdowa po Sun Jat-senie Sunn Č'hinn-linn (Song Qing-ling). Liu Po-czenn został dowódcą sztabu powstania, Jün Taj-jinn kierował wydziałem politycznym. Kuo Mo-žo wydziałem propagandy, Lin Po-c'hü komitetem finansów, a Li Li-san — służbą bezpieczeństwa. Polityczne kierownictwo sprawował Czou En-laj, wojskowe — He Lunn. W powstaniu brali udział ponadto Nie Żunn-czen, Lin Piao, Czhen Ji, Phenn Paj. W sumie na 10 późniejszych marszałków ChRL — 6 uczestniczyło w powstaniu w Nanczangu.

Wobec niekorzystnej sytuacji militarnej 5 sierpnia wojska wyruszyły na południe w kierunku Kantonu. Planowano ponowne oswobodzenie go, utworzenie tam bazy rewolucyjnej i podjęcie w terminie późniejszym nowej „wyprawy północnej”, która ustanowić by mogła rewolucyjną władzę w całych Chinach.

Powstańcy nie opracowali programu politycznego, programu rolnego, odkładano to na później, na okres budowy nowej władzy w Kantonie (w prostej linii odległym o ponad 700 km). Powstańcy nie zdawali sobie jeszcze sprawy z możliwości łączenia wysiłków armii regularnej i oddziałów chłopskich, nadania walce charakteru powszechnej, długotrwałej wojny ludowej. Nastawieni byli wyłącznie na regularną walkę siłami regularnych wojsk, nie doceniali roli mas, ruchu mas, i nie umieli go wykorzystać, mimo, że rejon powstania był jednym z centrów radykalnego ruchu chłopskiego.

Po przejściu w bojach wieleset kilometrów, w rejonie Szantou, nad morzem już, w prowincji Kuangtung — 30 września ściągnięte tam siły reakcyjnych generałów rozbiły armię rewolucyjną. Z okrażenia wyrwał się oddział około 1800 ludzi pod dowództwem Czu Te. Wycofał się on później na północ, operował w rejonie południowej części prowincji Kiangsi, północnego Kuangtungu, południowego Hunanu. W kwietniu 1928 roku oddział ten połączył się w górach Cingkangszan z oddziałami Mao Tse-tunga, po nieudaniu się kierowanego przezeń powstania „jesiennych zbiorów”, dając w ten sposób początek Robotniczo-Chłopskiej Czerwonej Armii Chińskiej.

Druga część pod dowództwem Je Thinna przerwała się w kierunku Lufengu, gdzie później Phenn Paj utworzył bazę czerwoną.

7 sierpnia w Čüciangu rozpoczęła się nadzwyczajna konferencja KC KPCh. Zebranie całego plenum było w ówczesnych warunkach niemożliwe, uczestniczyło w niej 12 członków KC KPCh i 3 zastępców członka (na 40 członków i kandydatów) a także 5 członków KC Komsomołu. Czhen Tu-siu na konferencję nie dopuszczono. W konferencji uczestniczyli m. in. Č'hü Č'hiu-po, Tenn Czunn-sia, Mao Tse-tung.

Konferencja zaakceptowała wytyczne Kominternu dla KPCh (nowy jego przedstawiciel uczestniczył w przygotowaniu konferencji) a także przeprowadziła ostrą krytykę linii Czhen Tu-siu, którą określono jako prawicowo-opportunisticzną. Jego samego wykluczono ze składu KC. Nie uznając faktu opadania fali rewolucyjnej w Chinach konferencja przyjęła radykalnie lewicową linię na jej rozwijanie, podjęcie walki zbrojnej o władzę. Zapoczątkowana została w ten sposób linia określana jako lewacka, która rozwinęła się później w puczysz. Postanowiono po zebraniu plonów przez chłopów, przed zwyczajową wpłatą renty dzierżawnej, długów i podatków wznieść w czterech południowych i centralnych prowincjach „powstanie jesiennych zbiorów”, mające na celu ustanowienie władzy związków chłopskich. Proklamowano kontynuację rewolucji agrarnej, wyłączenie wielkich i średnich obszarników z pozostawieniem części ziemi drobnym, nadzielenia chłopów ziemią i ogłoszenie jej nacjonalizacji. Postanowiono przebudować partię, przyjąwszy wzorce bolszewickie, zlikwidować wpływy czen-tusiuizmu, rozbudować jej strukturę nielegalną.

Konferencja powołała tymczasowe Biuro Polityczne KC KPCh, nadając formalny charakter grupie, która przejęła kierownictwo partii. W skład jego wybrano 7 członków i 5 zastępców. Na czele Partii stanął Č'hü Č'hiu-po. Jednym z zastępców członka BP wybrano Mao Tse-tunga, któremu też powierzono kierowanie powstaniem w prowincji Hunan (w 1929 r. Czhen Tu-siu został usunięty z KPCh, linię jego nazwano „trockistowską”).

Postanowiono jednocześnie zwołać w ciągu pół roku VI Zjazd Partii (zwołano go ostatecznie w czerwcu i lipcu 1928 r. w Moskwie).

9 sierpnia połączone Plenum KC i CKK WKP(b) przyjęło rezolucję o sytuacji międzynarodowej, obszerne jej fragmenty były poświęcone Chinom. Omawiano

w niej krótko różne poglądy na rewolucję chińską, podtrzymując jako słuszną linię Kominternu, jego VIII Plenum. Konstatowano głęboką klęskę rewolucji chińskiej, za przyczynę tego uznawano zbyt wielką przewagę sił po stronie reakcji, tak wewnątrz kraju, jak i w skali międzynarodowej. Uznawano jednak za bardzo prawdopodobne, że klęska ma tylko chwilowy charakter. Zmiana układu sił klasowych, utworzenie sojuszu robotników, chłopów i biedoty miejskiej, było jednocześnie traktowane jako przejście rewolucji w wyższą fazę rozwoju, bezpośredniej walki o dyktaturę klasy robotniczej i chłopstwa. Stwierdzano, że burżuazja narodowa nie jest zdolna dokończyć walki z imperializmem ani z feudalizmem rodzimym.

KPCh zalecano walczyć z koncepcjami jakoby walka klasowa stała w sprzeczności z walką narodowo-wyzwoleńczą, ukazując ich dialektyczny związek. Stawiano przed nią zadanie zachowania umocnienia i rozwoju robotniczych związków zawodowych oraz związków chłopskich, starając się równocześnie kontynuować walkę wewnątrz Kuomintannu dążyć do obalenia przez jego rewolucyjne doły partyjne — reakcyjnej góry. Towarzyszyć temu winna propaganda idei władzy rad. Jeżeli nie uda się przekształcić Kuomintann w rewolucyjną masową organizację robotniczo-chłopską a rewolucyjna fala będzie się ponownie wznosić — zalecano przejść do bezpośredniego ustanawiania władzy rad robotniczych, chłopskich i żołnierskich. „Konieczne jest oddanie wszystkich sił dla rozwoju ruchu rolnego, przy pomocy wszelkich możliwych środków, zbrojenie robotników i chłopów, zakładanie fundamentów prawdziwie rewolucyjnej armii robotniczo-chłopskiej”.

Sierpień — wrzesień. W Chinach Centralnych i Południowych rozpoczęły się przygotowania do „powstania jesiennych zbiorów” i pierwsze walki. Obok tego podjęto przygotowania do wywołania powstań w miastach przez niewielkie grupy spiskowe i zajęcia wielu miasteczek powiatowych, co próbowano realizować jesienią.

W sierpniu w prowincji Hunan rozpoczęto formowanie armii powstańczej. W jej skład wchodził pułk NAR Lu Te-mina, złożony w połowie z komunistów, który nie zdążył przybyć na czas do Nanczangu. Drugim jej pułkiem były oddziały NAR Sia Tou-jina, które przeszły na stronę rewolucji. Trzeci pułk stanowiły oddziały chłopskie a czwarty połączone chłopskie i górników. Z owych czterech pułków utworzono I Dywizję Rewolucyjnej Armii Robotniczo-Chłopskiej. Liczyła ona około 8 tysięcy, dowódcą był Lu Te-min. Planowano zajęcie szeregu miasteczek powiatowych a później uderzenie na stolicę prowincji — miasto Czangsza, utworzenie tam rewolucyjnych organów władzy, a później podjęcie walki o zjednoczenie Chin. Walki rozpoczęły się 8 września, zanim Mao Tse-tung zdołał przybyć w rejon powstania.

Już pierwsze potyczki wykazały słabość atakujących, 2 pułk ponownie przeszedł na stronę Kuomintannu, niektóre jednostki zostały rozbite, inne — mimo sukcesów — w powstałej sytuacji musiały przerwać ofensywę. 19 września resztkom sił powstańczych udało się zebrać w Wencianszy. W tym czasie Mao Tse-tung dotarł na miejsce. Zaproponował on wycofanie się w rejon wysokich gór Cinnkann na granicy prowincji Hunan i Kiangsi. Był to rejon trudno dostępny, słabo zaludniony, od stuleci będący siedzibą różnych oddziałów zbójceckich. W bojach, które stoczono po drodze zginął Lu Te-min i wielu żołnierzy. Pozostałych zreorganizowano w „1 pułk 1 dywizji 1 korpusu Rewolucyjnej Armii Robotniczo-Chłopskiej”. W październiku oddział dotarł do gór i założył tam bazę, która miała stać się kuźnią nowych kadr i nowych idei, nowych metod walki. Później do Mao Tse-tunga dołączyli się Czu Te i Penn Te-huaj.

Warto zwrócić uwagę, że Mao Tse-tungowi w okresie tym była jeszcze obca idea wojny partyzanckiej, współdziałania oddziałów regularnych z ruchem chłopskim. „Powstanie jesiennych zbiorów” było próbą utworzenia regularnej armii przez szeroki nabór ludu (opierając się na oddziałach zawodowych) i podjęcia regularnej walki z wrogiem. W stosunku do koncepcji poprzednich była postępową ideą organizacji władzy rewolucyjnej w rejonie powstania, przekształcając go tym samym w trwałą bazę rewolucji. Współdziałanie oddziałów regularnych z formacjami paramilitarnymi związków chłopskich i robotniczych miało incydentalny charakter. Nie umiano jeszcze wówczas łączyć także walki zbrojnej z rewolucją społeczną.

30 października. W rezultacie trzeciego kolejnego powstania w rejonie Haj-lufeng w prowincji Kuangtung pod kierownictwem Phenn Paja utworzono bazę rewolucyjną. Po raz pierwszy w Chinach ustanowiono tam władzę Rad Delegatów Robotniczych, Chłopskich i Żołnierskich. Przeprowadzać zaczęto reformy społeczno-ekonomiczne. Utworzono tam „II dywizję Armii Czerwonej” (Baza istniała do marca 1928 r.).

Listopad. Odybło się Plenum KC KPCh. Podtrzymało ono lewacki kurs konferencji sierpniowej, postanawiając nieprzerwanie organizować powstania zbrojne „aż do osiągnięcia zwycięstwa”. Proklamowano linię „rewolucji permanentnej” (jej twórców nie oskarżono jednak później o trockizm). Omówiono przebieg powstania w Nanczangu i przyczyny jego porażki, uwzględniając tylko bezpośrednie i przypadkowe, nie zaś podstawowe — społeczne i polityczne. Omówiono przebieg „powstań jesiennych zbiorów”. Ostro skrytykowano Mao Tse-tunga za nieudolność w kierowaniu nim na terenie wyznaczonych prowincji. Usunięto go z Biura Politycznego i z kierownictwa prowincjonalnego komitetu hunańskiego. Mao Tse-tung chwilowo odsunął się od pracy w instancjach partyjnych, koncentrując się na działalności we własnej bazie rewolucyjnej (prawdopodobnie wtedy zaczął analizować błędy popełnione przez KPCh, dawne wytyczne Kominternu, aktualne doświadczenia, formułując elementy linii związanej później z jego nazwiskiem; wypracowywanie jej trwało jednak jeszcze wiele lat, Mao uczestniczył jeszcze wielokrotnie w realizacji lewackiej „wojskowej” linii zapoczątkowanej w sierpniu).

18 listopada. KC KPCh, znajdujący się w Szanghaju, polecił prowincjonalnemu komitetowi KPCh w Kantonie rozpocząć przygotowanie powstania. Wykorzystano trwające strajki i protesty robotnicze, walki związków chłopskich w prowincji, a także wojnę jaka rozgorzała między lokalnymi militarystami.

Zamierzano łącząc i rozwijając trwające walki i powstania w prowincji ustanowić w niej władzę robotniczo-chłopską. KC KPCh odrzucił propozycje niektórych liderów lewicy Kuomintannu, którzy przeszli do opozycji wobec Czang Kaj-szeka, do utworzenia ponownie wspólnego rządu.

11 — 13 grudnia w Kantonie komuniści zorganizowali powstanie zbrojne. Nad ranem 11 XII wystąpił dowodzony przez Je Cien-inn pułk i oddziały robotnicze. Rozpoczęto rozstrzeliwanie reakcyjnych oficerów, rozbrajanie żandarmerii i policji, zdobywanie arsenałów. Przed świtem niemal wszystkie ważniejsze punkty miasta i instytucje były zajęte przez zbuntowane oddziały wojskowe, oddziały robotnicze i chłopskie. Pozostały tylko izolowane punkty stawiające opór.

Wieczorem 11 grudnia proklamowano utworzenie Rady Komisarzy Ludowych (rządu). Nieobecnego przewodniczącego Su Czaó-czenna zastępował kierujący praktycznie powstaniem Czann Taj-lej, pełnił on obok tego funkcje komisarza do spraw wojskowych. Phenn Paj został komisarzem rolnictwa, Jün Taj-jinn — kierownikiem sekretariatu, Je Thinn — głównodowodzącym. Proklamowano ustano-

wienie władzy Rad Delegatów Robotniczych, Chłopskich i Żołnierskich, delegację Kuomintannu, konfiskatę domów i majątków kapitalistów, lombardów, anulowano wszystkie podatki pracujących, długi i procenty od nich, zarządzono podniesienie płacy robotniczej, ustanowienie 8-godzinnego dnia pracy i ustawodawstwa pracy. Nacjonalizowano wszystkie większe przedsiębiorstwa przemysłowe, transport i banki a także ziemię, którą postanowiono przekazać chłopom. Proklamowano utworzenie Robotniczo-Chłopskiej Armii Czerwonej. Zadeklarowano politykę sojuszu z ZSRR i proletariatem całego świata. Członków rządu kuomintannowskiego zaozono skazano na karę śmierci. Rozpoczęły pracę trybunały walki z kontrrewolucją. Na mityngu 12 grudnia z poparciem dla nowego rządu radzieckiego w Chinach wystąpił przedstawiciel Kominternu.

Powstanie, wbrew nadziejom organizatorów, nie spotkało się z powszechnym poparciem ludności miasta, uczestnicy konspiracji w wielu wypadkach musieli walkę toczyć samotnie, przy bierności lub nawet wrogości otoczenia. Zdecydowanego poparcia udzieliły tylko niektóre organizacje robotnicze i niektóre związki chłopskie.

W rejonie powstania zaczęto koncentrować wojska wierne Koumintannowi, organizując blokadę miasta. Działania wojenne podjęły siły zbrojne imperialistów, okręty wojenne Japonii, Anglii, USA prowadziły ostrzał, wysadzały desanty piechoty morskiej, przewoziły wojska i przywódców Kuomintannu. 12 grudnia zginął Czann Thaj-lej. Powstanie zaczęło się chylić ku upadkowi. Nie przybyła oczekiwana pomoc ze wsi, brak było dostatecznego poparcia w mieście. Niektóre związki zawodowe poparły Kuomintann. Nie włączyła się do walki większość członków „czerwonych związków zawodowych”. Ogółem zmobilizowano do walki zaledwie około 2000 żołnierzy, 2000 chłopów, 2000 komunistów i komsomolców, kilkuset uwolnionych więźniów politycznych i około 20 000 robotników (z tym, że tylko niewielka ich część była uzbrojona). Nie udało się zorganizować strajku powszechnego, odpowiedniego poparcia proletariatu prowincji. Powstanie było typowym przejawem taktyki pucyzmu, organizacji powstania — iskry, które miałyby spowodować ogólne powstanie mas.

Pod naporem przeważających sił, mimo heroicznej obrony 13 grudnia opór resztek powstańców został zlikwidowany. Rozpoczęto krwawe prześladowania wszystkich podejrzanych o „bolszewizm”. W ciągu trzech dni zamordowano niemal 6000 osób. Uratowały się z powstania tylko niewielkie grupy, którym udało się przerwać do bazy Phenn Paja.

Wojska reakcyjne dokonały napadu na konsulát radziecki. Schwytanych tam Chińczyków zamordowano, część jego pracowników radzieckich zamęczono, a część uwięziono.

Powstanie w Kantonie było ostatnim wielkim czynem rewolucyjnym burzliwego okresu 1925—1927. Rozpoczęło ono nowy okres walki o ustanowienie w Chinach władzy radzieckiej.

15 grudnia KW Kominternu zwrócił się z apelem do robotników, wszystkich uciskanych i żołnierzy armii kapitalistycznych o akcję solidarnościową z Komuną Kantońską. „Sztandar rad, czerwona flaga rewolucji, wzniesiona została nad stolicą Chin Południowych... Agencje burżuazyjne donoszą, że czerwony Kanton już upadł, zaczęły się masowe kaźnie robotników i komunistów... Jeśli nawet okazałoby się to prawdą, kantońskie zwycięstwo kontrrewolucji nie mogłoby być trwałe i długotrwałe. W prowincji Kuangtung w pięciu okręgach utrzymuje się silna władza rad. Nieuniknione są nowe boje. Ruch wzmaga się mimo częściowych porażek. Burżuazyjni kontrrewolucjoniści, generałowie — kaci będą rozbi-

ci... spieszcie na pomoc radom chińskim! Nie pozwalajcie wysłać ani jednego żołnierza, ani jednego działą... dla zdławienia rewolucji chińskiej!... Niech żyje władza radziecka w Chinach”.

Poparcie Kominternu nie mogło już uratować buntu kantońskiego. W całym Chinach siły reakcji przeszły do walki z lewicą. Rewolucja załamała się.

UWAGI KOŃCOWE

W ciągu 6 lat od chwili powstania KPCh przebyła trudną drogę od grup rewolucyjnych inteligentów, sympatyzujących z socjalizmem, do utworzenia partii liczącej niemal 60 tysięcy członków, kontrolującej liczne związki zawodowe i organizacje społeczne. Załamanie się rewolucji 1925—1927 pociągnęło za sobą śmierć wielu jej doświadczonych przywódców i działaczy. Zamordowano ponad 200 tysięcy komunistów i ludzi posądzonych o „sprzyjanie bolszewizmowi”.

W okresie tym KPCh przyjęła rekomendowaną przez Komintern linię łączenia walki klasowej z narodowo-wyzwoleńczą, działania na szerokim froncie sił patriotycznych, walki o odbudowę suwerenności Chin i dokonania fundamentalnych przemian społecznych. Realizacja tej linii natrafiła jednak na liczne trudności tak natury obiektywnej jak i subiektywnej. Obok posunięć słusznych realizowano wiele koncepcji błędnych. Ponawiano wiele razy próby odejścia od tej linii, nawrotu do „klasycznego” wzorca rewolucji proletariackiej. Tendencje lewackie wielokrotnie dochodziły do głosu w KPCh, przybierając różne formy. Sama partia nie wypracowała właściwego schematu organizacji i sposobu działania, pozostawała dosyć luźną strukturą grup, integrowanych w dużym stopniu więzami osobistymi, wielu w niej było ludzi przypadkowych.

Warto zwrócić uwagę na kilka elementów: 1. KPCh powstała w drodze integracji grup o różnych poglądach, tendencje obce marksizmowi pozostawały w niej nadal żywotne, warunkował to w poważnym stopniu jej skład społeczny i charakter ówczesnego społeczeństwa chińskiego. Marksizm był słabo znany w partii, znano go powierzchownie, czasem wręcz rozumiano błędnie; 2. W sytuacji Chin hasła wyzwolenia społecznego, we wszystkich niemal wariantach interpretacyjnych przyjmowanych w KPCh, były podporządkowane i służebne w stosunku do haseł wyzwolenia narodowego, odbudowy suwerennego silnego państwa chińskiego, mogącego odgrywać w świecie „właściwą mu rolę”. Tendencje lewackie często zadziwiająco łączyły się z oportunistycznymi, co wynikało z charakteru społecznego partii. Następowало też przerwianie się od orientacji lewackiej, sekciarsko-dogmatycznej — do prawicowej. Zmienność ową w stosunku do Czhen Tu-siu nazywano „okazjonalizmem”, próbami wykorzystywania nadarżających się okazji i traceniem dalszej perspektywy. Zjawisko to występowało także później; 4. KPCh czasem znajdowała się w opozycji do Kominternu, światowego ruchu robotniczego, kierownictwo jej niekiedy odmawiało wprost realizacji jego wytycznych. Mimo dużej pomocy radzieckiej i w przeszłości bliskich związków z centrum moskiewskim, istnienia silnej grupy komunistów-internacjonalistów, KPCh zachowywała znaczny stopień odrębności od światowego ruchu komunistycznego. Determinowane to było tak przyczynami obiektywnymi jak subiektywnymi.

W latach 1917—1927 kształtowały się liczne elementy linii KPCh wiązanej z nazwiskiem Mao Tse-tunga, zarówno o znaczeniu pierwszorzędym jak i drugorzędym. Liczne z nich ukształtowały się w Kuomintannie, inne zawarte były w wytycznych Kominternu, część z nich była rezultatem różnorodnych doświad-

czeń praktycznych KPCh. Wbrew teoriom propagandy chińskiej Mao Tse-tung nie posiadał jeszcze wówczas własnej linii politycznej a idee wojny ludowej były mu jeszcze obce.

Poprzednio z różnych względów nie publikowano materiałów o zakresie pomocy radzieckiej dla KPCh i sił rewolucyjnych w Chinach. Obecnie na podstawie materiałów publikowanych w ZSRR można stwierdzić, że była ona znaczna i odegrała poważną rolę w rozwoju rewolucji chińskiej. Bez tej braterskiej internacjonalistycznej pomocy narodu i rządu radzieckiego rewolucyjne przemiany lat dwudziestych prawdopodobnie nie mogłyby się dokonać.

Rewolucja narodowa w Chinach była pierwszą wielką walką narodowyzwolenczą w świecie, inne narody kolonii i półkolonii podjęły ją znacznie później. W tym kontekście należy analizować ówczesną linię polityczną Kominternu i linię KPCh. Kierując działalnością rodzącego się ruchu komunistycznego w Azji Komintern stanął wobec wielu trudnych problemów, konieczności rozwiązania wielu zagadnień w sposób twórczy i odmiennie od schematów wypracowanych w Europie. Dochodzą stopniowo, w praktyce do znajdowania rozwiązań słusznych. Oceniając jego linię należy pamiętać o ówczesnym zasobie doświadczeń sił postępowych. Mimo wszystkich trudności, wzmaganych walką frakcyjną toczoną przez opozycję trockistowską, Komintern wypracował linię zasadniczo słuszną, zapoczątkowaną jeszcze przez Lenina — tworzenia szerokiego frontu narodowego. Analizy wielu zjawisk społecznych dokonane przez Komintern zachowują do dziś wartość naukową, stały się one fundamentem marksistowskich badań społeczeństw pozaeuropejskich.

Analiza wydarzeń lat dwudziestych w Chinach, rozwoju tam ruchu komunistycznego jest interesująca nie tylko dlatego, że pozwala lepiej zrozumieć dalszy rozwój KPCh lecz również dlatego, iż jest niezbędnym elementem analizy przemian społeczno-politycznych zachodzących w tzw. trzecim świecie. Z kolei nasz nowy zasób doświadczeń umożliwi próbę podjęcia weryfikacji wielu dawnych ocen i poglądów, umożliwi rozpatrywanie rewolucji chińskiej z innej perspektywy, jako części składowej procesu odzyskiwania suwerenności przez ludy krajów kolonialnych i zależnych, stojących wobec konieczności dokonania szybkiego postępu społecznego i gospodarczego.

Etap formowania KPCh i jej aktywnego uczestnictwa w rozwijającej się walce narodowyzwolenczej jako ważnej komponenty frontu narodowego odegrał ważną rolę w jej historii. Do różnych koncepcji i doświadczeń tego okresu później powracano. Nawiązywali do nich działacze „baz czerwonych” w okresie 1928—1934, walki KPCh pod hasłami ustanowienia w Chinach władzy radzieckiej (7 listopada 1931 proklamowano nawet utworzenie — Chińskiej Robotniczo-Chłopskiej Republiki Radzieckiej. Przewodniczącym jej rządu był Mao Tse-tung). W związku z rozwijającą się agresją japońską od haseł tych stopniowo odchodzono, powracając do koncepcji walki w szerokim froncie sił patriotycznych. Przyczyniła się także do tego klęską militarno-polityczną ruchu radzieckiego w Chinach centralnych, która spowodowała konieczność przebazowania na północ, podjęcia Wielkiego Marszu (1934—1935). W latach 1937—1945 w okresie walki z agresją japońską KPCh realizowała politykę jednolitego frontu narodowego.

W walce ze zdrajcami narodu i reakcyjną grupą Czang Kaj-sze:ka umacniał się front sił postępowych i demokratycznych. Powrócono wtedy do koncepcji wypracowanych w latach dwudziestych, wzbogaconych doświadczeniami ruchu radzieckiego. Nowy układ sił w kraju i na arenie międzynarodowej pozwolił KPCh przeciwstawić się ofensywie sił reakcji rozpetanej po drugiej wojnie światowej, w trze-

ciej wojnie domowej (1946—1949) reakcja wewnętrzna została rozbita a KPCh zdobyła władzę w Chinach, inicjując ich wejście na drogę przemian socjalistycznych. Wypracowanie generalnie słusznej linii na każdym etapie było jednak procesem trudnym i długotrwałym, pojawiły się różnorodne deformacje tak lewackie, oportunistyczne jak nacjonalistyczne. Specyficzne zadania stojące przed KPCh dokonania rewolucji w kraju kolonialnym, zacofanym gospodarczo, z żywotnymi wciąż elementami feudalizmu a także charakter społeczeństwa chińskiego, czyniły drogę KPCh w całym okresie jej historii niezwykle trudną.

*W pierwszej części artykułu (1972, nr 3) na s. 112 wkraśl się błąd. Ostatnie zdanie drugiego akapitu (wiersz 12 od góry) powinno brzmieć:
W listopadzie zorganizował oświatowe kursy dla proletariatu.*